

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ"
ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

ИЗАБЕЛА ВАЛЕРИЕВА СТАМАТОВА

**ИНТЕРАКТИВНИ ПРОЕКЦИИ НА
ИГРАТА-ДРАМАТИЗАЦИЯ ВЪРХУ СОЦИАЛНО-
ЛИЧНОСТНАТА ИНТЕЛИГЕНТНОСТ
НА 5-6-ГОДИШНИТЕ ДЕЦА**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

за присъждане на образователна и научна степен "доктор"
по професионално направление 01.02. Педагогика

Научен ръководител:
Проф. д-р Маргарита Колева

Благоевград, 2013

Дисертационният труд „Интерактивни проекции на играта драматизация върху социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца“ е обсъден на заседание на катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика“, Факултет по педагогика към ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград и е насрочен за защита.

Дисертационният труд съдържа общо 256 страници и 238 страници приложения. Основният текст е илюстриран с 17 схеми, 14 таблици, 48 диаграми и 2 фигури. Използваната литература включва 178 заглавия, от които 58 са на кирилица, 113 на латиница и 7 интернет източника. Приложението включва 45 приложения, 105 таблици, 244 диаграми, 144 илюстрации и 41 интернет източника.

Трудът е структуриран в увод, четири глави, заключение и приложение.

Защитата ще се състои на 04.06.2014г. от 13,30 часа в Заседателна зала № 412, УК - 1 на ЮЗУ „Неофит Рилски.“ Материалите по защитата са на разположение в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Ректорат, етаж 1, кабинет № 106.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

Актуалност и необходимост от изследването	3
Научна определеност на изследването	11
Организация и методика на изследването	15

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Глава първа: Аспекти върху социално-личностното развитие на детето от предучилищна възраст	25
Глава втора: Играта-драматизация - водеща дейност и фактор за социално-личностната интелигентност	26
Глава трета: Опитно-експериментални изследвания на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца	27
Глава четвърта: Структурно-функционален модел на интерактивните проекции на играта-драматизация и социално-личностната интелигентност	37
Заклучение	52
Научни приноси	57
Литературни източници	58
Публикации по темата на дисертационния труд	59

ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

Актуалност и необходимост от изследването.

Детството е невероятен и незаменим период от живота на всеки човек. Той е проучван и описван от много автори и изследователи. В детството се реализират динамични промени който със своите бързи темпове поставят важната задача на науката, да ги догони. Всяка една от педагогическите теории определя детството като незаменим период в който се реализира невероятен психически, физически и умствен скок неповторим за друг период от човешкото развитие, характеризиращ се с реализиране на едни от най-важните „крачки“ в живота на детето. Определян от Д. Димитров като „най-важният период от човешкия живот“, с „ключово място в жизнения път на личността“. Той е център на „сериозни постижения и важни психични ново-образувания“ (Димитров, 2001: 7-11).

Детето от предучилищна възраст има не леката задача да претърпи различни психични, физиологични и познавателни промени, да развие и изгради личността си, да придобие и развие основни умения чрез които постепенно да навлезе в живота на възрастните и в социума. Съобразно психолого-педагогическите теории разгледани от психоаналитична перспектива (Фройд, Ериксън, Пиаже) детето от тази възраст е в борба между нагона и суперегото, самостоятелността се утвърждава като се допълва и от инициативността, проявява егоцентризъм, анимизъм, престореност и обективна отговорност за неправилни действия, развива се моториката, уменията, познанията, социализацията и акултурацията; обучаваща (Уотсън, Скинър, Гътри, Пиаже, Виготски, Леонтиев, Бандура и др.) - средата основен фактор за развитието на детето и повлиява върху формирането на знанията, придобиват се нови реакции чрез наблюдение; социална перспектива (Виготски, Крупска) – важна сила в развитието на детето е социалната среда, налице е потребност от общуване като особеност, определяща педагогическото въздействие; игрова перспектива (Елконин, Димитров, Иванова) - детето вече е преминало към сюжетно-ролевите игри 2,5-3 години, като постепенно се развиват игрите-драматизации и стойтелно-конструктивните към 4,5-5 година водещи до автодидактичната игра; физическите особености в тази възраст се изразяват в по-бързата реакция на мозъчните връзки и развиващата се фината моторика. Предучилищната възраст предполага създаването на подходящо време и подходяща среда чрез които да се окаже благоприятно въздействие върху цялостното развитие на детето включително и на интели-

гентността. Тя е една динамична възраст във всеки един аспект от действителността, като уникалността на този период го прави да изглежда очарователен. Детето във тази възраст има неповторимата възможност да се развива чрез собствената си дейност – играта, водеща дейност за периода. Чрез нея се развиват всички сфери на познание. Различните теории за играта обобщени в два големи дяла класически и динамични (според Мелон, Сподек и Сарачо), определят мястото и ролята на играта (Saracho, 1998 : 5-7). Класическите включват - теориите за регулирането на енергията (Фридрих Шилер, Херберт Спенсър, Морис Лацарус, Г. Патрик, Вилхелм Вундт); теориите разглеждащи инстинктите (Хол, В. Щерн, К. Грос, Фр. Бойнедайк, Е. Клапаред и К. Бюлер). Динамичните включват теории разглеждащи психодинамичните възможности (З. Фройд, Дж. Морено, Е. Ериксон, Уиникът) и теории разглеждащи познавателните и социализиращите възможности на играта (Хьойзинха, Е. Бърн, Пиаже, Виготски, А. Леонтиев, Д. Б. Елкониин, Узнадзе, Брунер, А. В. Запорожец, А.А. Люблинская, С. Л. Рубинщайн и др.). Спрямо тях става ясно, че играта има важно значение в развитието на детето от предучилищна възраст, всеки един от тях в теорията си показва независимо от крайната цел или пък от мотивацията за игра когнитивните, психологичните, личностните и другите възможности на играта. Съвременните разработки за играта имат насоченост към: - психотерапевтичните ѝ възможности; -освобождаването на стреса чрез нея; - формирането на умствените дейности; - обособяването на основните ѝ функции; -мястото ѝ като водеща дейност; - възпитателните ѝ възможности; - социалните взаимодействия осъществявани в нея; -диагностичните ѝ възможности; - възможностите ѝ за развитие на личността; - проследяването на развитието на особеностите ѝ; -възможностите на ѝ за развитие на представите за околната действителност; - влиянието ѝ върху готовността на децата за училище. В теоретичен план се открояват и доказват възможностите на играта и нейната значимост, но от гледна точка на практическия план все по-малко се обръща внимание на значимостта ѝ за детското развитие като се заменя с игроподобни форми. Необходим е сериозен поглед насочен към променянето на статуквото и към връщането ѝ в живота на децата. Теоретичните разработки свързани с играта доказват огромният и потенциал от гледна точка на развитието на когнитивните, психологичните и интелектуалните способности на децата. Поради тази причина при осъществяването на подбор за подходящо средство за развитие интелигентността на децата се спряхме именно на нея и по-конкретно

на играта-драматизация. Разглежда се като част от символичните игри според Смилански и като част от творческите игри според Е.Петрова, Д. Димитров, Г. Иванова и др., играта-драматизация дава възможност на децата да претворяват и съпреживяват постъпките на определен герой от литературно произведение като по този се създават предпоставки за самоизява и себеутвърждаване, а също така и придобиване на опит от „първа“ ръка. Играта-драматизация се заражда в сюжетно-ролевата игра и заедно с нея осъществява преход към игрите с правила. В България редица педагози системно и всеобхватно разглеждат играта в изследванията си и се открояват с приносите си - Г. Пиръов, Е. Петрова, Н. Витанова, Д. Димитров, Е. Русинова, Д. Гюров, П. Пенчев, Г. Иванова и др. В световен план играта-драматизация е разглеждана от Виготски, Гордън и Браун, С. Смилански, Клик и Паркър, Ф. П. Хюгес, Фромбер и Берген, А.Н. Леонтиев, М.С. Каган, Саморукова и др., като голяма част от тях насочват усилията си към открояването ѝ от сюжетно-ролевата игра и разкриването на характеристиките и за утвърждаване като отделен тип игра, а друга част насочват усилията си към разкриване на същностните ѝ компоненти и значението ѝ в живота на детето.

Разкриването същността на интелигентността е интригува личност от древността до наши дни. Има изведени много теории разглеждащи различни елементи на същността ѝ, както и много и различни определения. След направеното теоретично проучване на различните теории за интелигентността можем да посочим, че разбиранията за нея имат две глобални насоки едната е схващането и разглеждането на интелигентността като обща, а другата е разглеждането и като множествена. За разкриване същността на въведената от нас „социално-личностна“ интелигентност е необходимо съпоставяне на двете течения в разбиранията за интелигентността и потвърждаване множествените интелигентности. Общата интелигентност разглежда интелигентността като единен, общ фактор който представлява единствено логико-математическите способности и пренебрегва останалите, които също са част от интелигентността. Част от застъпниците на тази идея са: Галтон, Бине, Стърн, Симон, Годарт, Спийрман, Бърт, Карол, Щерн, Клапаред и др. Представителите на идеята за съществуването на повече от една интелигентност са Торндайк, Саловей, Майер, Върнън, Хънт, Бингам, Търнстоун, Гилфорд, Анастаси, Хорн, Павлик, Гарднър, Голман и др. На базата на разгледаните теории може да се обобщи, че теорията на Гарднър за множествените интелигентности, за разлика от неуспеха на идеята на Търнстоун за седемте фактора, успява да докаже чрез извеждането на

критерии съществуването на различни типове интелигентности и да обори двуфакторния анализ на Спирман защитаващ общата интелигентност. Гарнър не се противопоставя срещу коефициента за интелигентност, а срещу разбиранията, че интелигентността е общ фактор, който представлява единствено логико-математическите способности и пренебрегва останалите, които също са част от интелигентността. Сред различните вариации за определение на интелигентността ние приемаме това дадено от Гарднър гласящо, че интелигентността е „биопсихологичен потенциал за обработване на информация, който може да бъде активиран в определена културна среда с цел решаване на проблеми или създаване на продукти, които представляват ценност в определена култура“ (Гарднър, Х., 2004 : 35). Представяйки я като биопсихологичен потенциал за обработка на информация, не я ограничава до математико-логическа рамка и по-този начин дава възможност да се разкрият различните типове интелигентности. Съществуването на множествените интелигентности и разбиране-нето на догмата на общата интелигентност дава възможност за разгръщане потенциала на човечеството и един по-различен поглед върху „съвременната“ интелигентност.

След направеният теоретичен анализ на социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност изведохме съставляващите ги компоненти, стигнахме до заключението, че те могат да бъдат обединени от един по-общ термин и спрямо тяхната значимост и насоченост изведеният термин е „социално-личностна“ интелигентност.

След реализираното проучване на различните теории както за общата, така и за множествената интелигентност логично се стига и до проучване на механизмите за измерването ѝ. Измерване-нето на интелигентността на човека е била и все още е обект на много изследвания, като подцелта на всяко едно подобно изследване е различна, но основната е била определяне нивото на интелигентността и намиране на начини за нейното повишаване. Голяма част от тестовете за измерване на общата интелигентност са адаптирани и за измерване интелигентността на децата от предучилищна възраст, като интересен факт е че един от първите тестовете за интелигентност на Бине е бил предназначен за диагностициране на грамотността на децата. Автори изследвали детската интелигентност са Бине, Търман, Лета Холингуърт, Гудинаф, Айзенк, Евънс, Себерняков, Лангер, Зивърт и др., като от изброените само Лета Холингуърт не разработва свой тест, а използва вече разработения Станфорд-Бине. Тези изследвали социалната

интелигентност са Векслер, Дол, Торндайк, Щайн, Винеланд, О'Съливан и др. За емоционалната интелигентност са – Саловей, Майер, Карузо, Тет, Счуте, Бар Он, Голман др., като разработените от тях скали са предназначени за измерване на емоционалния коефициент на възрастните (Fletcher, 2003 : 297-298). Скала за деца разработва Съливан и е наречена Скала за емоционалната интелигентност на деца. Тя адаптира субтестове от скалата за възрастни на Саловей, Майер и Карузо и Мултифакторната скала за емоционалната интелигентност (Sullivan, 1999 : 31).

В теоретичен план са проучени и възможностите на играта и конкретно на играта-драматизация да оказва въздействие върху интелигентността като цяло и на социално-личностната интелигентност в частност. Играта е призната водеща дейност за децата и разкрива големи възможности както за изследване на детското развитие така и въздействие върху него и върху интелектуалното развитие. Авторы като Виготски, Елконин, Пиаже, Леонтиев разкриват същностната характеристика на това развитие. Децата използват играта за да опознават света около тях, да разгръщат своето социално развитие, да се запознават със социални и нравствени модели, да навлизат в реалността на възрастния. Съобразно посочените основни компоненти на интелигентностите и различните разработки свързани с играта-драматизация (Ериксон, Лисина, Янакиева, Димитров, Колева, Петрова, Иванова и др.) в концептуален план могат да се представят следните компоненти върху които тя оказва влияние и развитие – в същностен план, от перспектива на избраното художествено произведение и от перспектива на ролята.

Направените теоретични проучвания относно спецификата на перманентно обогатяващите се личностни качества на детето от предучилищна възраст са основание за извода, че проблемът за тяхното изследване и разгръщане в дейността на всеки следващ етап изисква нова интерпретация. Основателен е въпросът – дали една от основите причини за това е трудното идентифициране на тези качества, както и връзката им с детската интелигентност, включително в социално-емоционалната сфера. В този смисъл е и необходимостта от проучване на теориите на социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност, определяне на пресечните им точки и взаимовръзки, извеждане на общите им компоненти и с основание въвеждане на обединяващо понятие. Това ще даде възможност за открояване на съществените им компоненти и ще има възможност за пълноценното им изследване.

Именно значимостта на детската игрова дейност бе предпоставката за насочеността в настоящата разработка към разкриване на нейните възможности в смисъла на детското социално-личностно развитие и интелигентност и конкретно в смисъла на развитие и обогатяване на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишното дете.

В контекста на поставената задача т.е. изследвания, свързани с процеса на развитие на детската интелигентност и конкретно на социално-личностната такава е важно да се отчитат възрастовите особености и спецификата на детската възраст. Важно е да се разкрият не само компонентите на социално-личностната интелигентност, присъща на детето, но и методите на нейното изследване.

На следващ план от съществено значение е да се определят педагогическите условия със значение за обогатяване на този процес и най-вече да се открие мястото на играта и конкретно на играта-драматизация за развитието на детето и обогатяването на неговата социално – личностна интелигентност.

Насочеността на дисертационния труд предполага съответното конкретизиране - не към детската игра въобще, а преди всичко към играта - драматизация с нейните възможности за стимулиране творческата активност на децата от предучилищна възраст.

Вглеждайки се в съвременното общество все по-често определяни като ценни качества на човека са точно тези които не са достатъчно развити или липсват при голяма част от хората. Разбира се неоспоримо е значението на интелигентността, но наред с нея умения като комуникативност, социални-те умения, работата в екип, добро отношение към другите, емпатия и др., също се определят като ценни от обществото. Различни неблагоприятни фактори обаче оказват външно въздействие върху развитието им, което рефлектира върху нивото им. В същото време обаче факторите които оказват благоприятно въздействие не се използват в достатъчна степен което от своя страна повлиява върху положителният баланс.

Избраният от нас научен проблем засяга две глобални области социално-личностната интелигентност и играта-драматизация. ***На основание изведените емоционална, социална, интер- и интра-персоналната интелигентност и техният по общ анализ, както и на основание анализа и синтеза върху съставляващите ги компоненти, може да се предположи, че е възможен процес на обединение, поради наличието на взаимодопълване и съпадение на сфери на влияние. В този контекст е появата на изведеният в***

разработката термин - „социално-личностна“ интелигентност на детето. Разработката на методика е насочена към определяне нивото на интелигентността на децата от предучилищна възраст, като това по никакъв начин не ограничава понятието само до тази възраст. Изготвянето на набор от изследователски методи за социално-личностната интелигентност е насочено освен към определянето на нивото ѝ при 5-6-годишните деца, но и спомагане на развитието на компонентите ѝ. Ценността на тази интелигентност са личностно значимите качества които могат да бъдат развити и усъвършенствани, и да бъдат в полза както на личността така ѝ на обществото като цяло. Ролята на играта-драматизация тук е насочена към използването ѝ като средство за развитие на социално-личностната интелигентност. Нейната структура и компоненти създават благоприятна среда за развитието на социално-личностната интелигентност при наличието на подходящи условия.

На базата на направените дотук коментари може да се констатира:

- Интересът към множествените интелигентности все още е ограничен единствено до емоционалната интелигентност – не присъстват задълбочени разработки относно социалните аспекти на интелигентността и най-вече отнесени към детската възраст.

- В общественото пространство се индикира насочеността към субекти с ценностно значими личностни качества, макар педагогическата наука все още да не предлага инструментариум за адекватното им формиране още в предучилищна възраст

- В научната литература липсват разработки за интелигентността, която да обхваща и разглежда социално-емоционалната зона на интелигентността, а и на фона на изследванията доказващи съществуването на множествени интелигентности, използването на обединяващо понятие на социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност ще спомогне по-концентрирано да се работи върху развитието на прилежащите им умения.

- В психолого-педагогическото пространство няма разработен модел, който да обединява интелигентностите от социално-личностната сфера. Разработките в това отношение не са в посока към обединяването им, а към разглеждането им като отделни единици.

- В теорията и практиката по проблема не са обособени единни компоненти на интелигентностите в социално-емоционалната сфера. Разработките са насочени към определени интелигентности като

емоционалната и социалната например, но в тях се залага по-скоро на усъвършенстването им отколкото на откриването и развиването им.

- Все още в педагогическата теория и практика почти няма разработена напълно достоверна система от методи за оценка на социално-личностните качества на децата от предучилищна възраст. Макар това да е естествен процес, поради динамиката в развитието на детето от предучилищна възраст, то важно е да се очертаят ориентирите, както и възможните параметри на развитие.

- Все още липсва единна система от показатели на базата на която да може да се дава оценка на интелигентностите в социално-емоционалната зона, което от своя страна да улесни подбора на методи за изследването ѝ.

- Може да се констатира, че в образователно направление „Социален свят“ не се използват в достатъчна степен предоставените възможности за пълноценно развитие на социално-личностните качества на децата от предучилищна възраст.

- В учебните програми на детските градини не се използва пълният капацитет както на игрите като цяло, така и на игрите-драматизации в частност, като включените за една година в програмното направление „Игрова култура“ са около шест на брой. Необходимо е да се наблегне в по-голяма степен на играта, не само в посоченото образователно направление, но и в процеса на всяка от детските дейности.

Съобразно теоретичните и практични проучвания можем да коментираме, че както в световен мащаб, така и в българската педагогика проблемът за развитието на социално-личностните умения и способности на децата от предучилищна възраст не е разработен в достатъчна степен. Една от основите причини за това е липсата на общо понятие, което да обединява интелигентностите от социално-емоционалната сфера. В този смисъл е свързана и необходимостта от проучване на теориите на социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност определяне на пресечните им точки и взаимовръзки, извеждане на общите им компоненти и въвеждане на обединяващо понятие. По този начин ще могат да се открият съществените компоненти и ще има възможност за пълноценното им изследване. Също така е важно да се отбележи, че не е осъществен анализ на възможностите за изследването и развитието на тези качества. От гледна точка на предучилищната възраст изследването и развитието на интелигентността и по конкретно на социално-личностната интелигентност е необходимо да бъде съобразено със

спецификата на възрастта. Поради тази причина е важно не само да бъдат определени компонентите на социално-личностната интелигентност, но и методите на изследване и на развитие да бъдат съобразени с възрастта. В тази връзка използването на играта като доказано средство за цялостното развитие на детето в предучилищна възраст спомага за пълноценно ѝ въздействие.

Значимостта на очертаните до тук проблеми ориентираха нашето изследване към представяне на: ***Теоретичен модел на социално-личностната интелигентност; Комплексна методика с общи показатели за изследване компонентите на социално-личностната интелигентност, съобразно социалните и психологическите особености в развитието на 5-6-годишното дете; Модел на интерактивните проекции на играта-драматизация – и възможностите за тяхното приложение в практиката за работа с деца от предучилищна възраст.***

Научна определеност на изследването

Съобразно посочените научни намерения за **ОБЕКТ** на конкретното педагогическо изследване се определя процеса на перманентно обогатяване на ***социално-личностната интелигентност на децата от предучилищна възраст и възможностите за перманентното ѝ обогатяване.*** В смисъла на конкретизация следва да се отбележи, че социално-личностната интелигентност на субекта (детето) може да се разпознава като феномен, обединяващ различните видове негова интелигентност (определени в научното пространство), присъщи на социално-емоционалната му сфера. Важно е и уточнението - социално-личностната интелигентност на субекта (детето) в изведения по-горе смисъл не е носител на нови компетенции и умения, а обединява вече съществуващи такива. Тя обследва не само познавателните възможности на децата от предучилищна възраст, а обхваща и компоненти, които включват в себе си социално и личностно значими компетенции и умения. Акцентът е и върху опознаването на социума от 5-6-годишното дете - адекватното му навлизане в света на възрастните е обусловено и притежанието на редица необходими умения, развитието на които рефлектират и могат да се разглеждат като зависими от равнището на детската социално-личностна интелигентност.

Определянето на предмета на настоящето изследване е на основание разбирането, че предметът трябва логически и по същество да отразява научната същност на обекта. Съобразно научната и практическа значимост на разглежданият научен проблем **ПРЕДМЕТ** на

изследването *са интерактивните проекции на играта-драматизация върху социално-личностната интелигентност на детето от предучилищна възраст, разглеждани като една от възможностите за нейното обогатяване.*

Предметът на изследване предполага предварително уточняване и аргументиране на приетите за основни компоненти на социално-личностна интелигентност, а именно емпатия, работа в екип, общуването (вербално, невербално), социализация. Разбира се, става дума за понятия които се отнасят до различни феномени и страни от битието на човека - едни от компонентите касаят вътрешно-личностната сфера, други – сферата на отношенията с другите хора, социализацията е най-общо проблем на адаптацията към света на човека и е свързана с умението за адекватно поведение. Същевременно те са взаимозависими – спецификата на всяко от тях влияе върху равнището на обогатяване на останалите.

Понятието „социално-личностната интелигентност“ не само адекватно обединява социалната, емоционалната, интер- и интра-персоналната интелигентност, но и ги включва в себе си. То е по-общо, глобално и противостои на общата интелигентност и теориите свързани с нея. **Приемаме, че съдържанието на социално-личностната интелигентност се определя от няколко основни компонента сред които водещи са: емпатия; общуване – вербално и невербално; работа в екип; социализация.** Подборът на компонентите на социално-личностната интелигентност е съобразен със следните критерии: - *адекватно да отговарят на компонентите на разглежданите интелигентности; да бъдат обобщаващи за тях; да ги припокриват.*

Закономерно с изведените научни намерения и съобразно научната значимост на разглежданата проблематика водеща **ЦЕЛ** на изследването е *определяне особеностите на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишното дете и установяване влиянието на интерактивните проекции на играта-драматизация върху процеса на нейното обособяване и перманентно обогатяване.*

Следва да се отбележи, че в изследването се отчитат психологическите особености в развитието на детето от предучилищна възраст, ролята на дейностите, чрез които се „изразява“ то, както и спецификата на педагогическите взаимодействия, с влияние върху детската социално-личностна интелигентност. Макар и ограничено до определянето и измерването на социално-личностната интелигентност

на детето под влияние на интерактивните проекции на играта-драматизация, то постигането на целта на изследването е обусловено от равнището на общата познавателната, игровата и творческата дейност на 5-6-годишните деца. Външните фактори оказващи влияние върху социално-личностната интелигентност се отчитат като допълнителни. Поради спецификата на възрастта и изследваната тематика следва да се отбележи и наличието на динамика в протичащите процеси.

В съответствие с избраните обект, предмет и цел на изследването са и следните **ОСНОВНИ ЗАДАЧИ**:

1.Разкриване и анализиране спецификата на социално-личностната интелигентност на детето от предучилищна възраст на основание общото детско развитие и ролята на играта-драматизация.

2.Обособяване същностните характеристики на интерактивните проекции на играта-драматизация върху социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца

3.Обосновка, разработка и апробиране на изследователски инструментариум за определяне равнището на социално-личностна интелигентност на 5-6-годишните деца. Конструирание на изследователска методика със система от показатели, критерии и инструментариум, съобразно методологическата определеност на дисертационния труд.

4.Проектиране, организация и апробиране на Структурно-функционален модел на интерактивните проекции на играта драматизация върху социално-личностната интелигентност на 5-6-годишното дете от предучилищна възраст.

5.Установяване възможностите на интерактивните проекции на играта-драматизация за влияние върху динамиката и равнището на социално-личностна интелигентност на 5-6-годишните деца.

Разкриването спецификата на **социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца, както и на стимулиращите я фактори** е проблем с особено значение за детското развитие. Водеща в смисъла на провокиране и перманентно обогатяване на този процес е детската игра и конкретно на многообразието от игрови стратегии, планирани и осъществяване от децата на различна възраст. Допускаме, че: **играта-драматизация, разглежда се като игрова стратегия за детска социална и емоционална активност, продуцира влияние върху социално-личностната интелигентност на 5-6-годишното дете. Валидността на допускането е върху основата на включването в играта-драматизация на допълнителни елементи, определени като „интерактивни проекции“**,

предполагащи ново равнище на творческата активност на детето. Доказването на издигнатата хипотеза е в контекста и на :

- Определяне компонентите на социално-личностната интелигентност на база на теориите за множествената интелигентност;

- Уточняване възможностите на интерактивните проекции на конкретни игри - драматизации, както и на процедурите за тяхното функциониране в условията на детската група;

- Отчитане на индивидуалния игрови и творчески потенциал на всяко от децата, участници в игрите с цел индивидуализиране на влиянието върху социално-личностната им интелигентност.

- Извеждане на принципни основания за подбор на базов материал - литературни произведения за претворяването им в игри-драматизации.

Методологическите контури на изследването са върху основата на хуманистичният и ценностно-ориентираният подход към детето и неговата дейност. Развитието на детето, неговата дейност и детство се приемат за личностно и ценностно значими, което по-същество регулира характера и силата на педагогическата намеса в процеса на детските инициативи, творчество и поведенчески изяви. От значение в смисъла на изследването е отчитане равнището на развитие на „Азът“ на конкретното дете от групата. В този контекст е допустимо очакването, че развитието на социално-личностната интелигентност на децата от предучилищна възраст е важна стъпка и допълнение към цялостното развитие на личността, като спомага за развитието и усъвършенстването на основни умения. Използването на играта за развитие на тази интелигентност прави процеса достъпен и лесно усвояем от децата, като в същото време те имат възможност да обогатят игровата си култура. Оpozнаването и разгръщането на интерактивните проекции на играта-драматизация за повишаване на социално-личностната интелигентност предполага етапност на технологичната система. Всеки етап акцентира върху разширяването и усложняването на използваните структурни елементи в играта-драматизация. Активно се използват взаимодействията в групата за мотивиране на себепознаването и опознаването на другите като елемент, повлияващ обогатяването на компонентите на социално-личностната интелигентност.

Основните принципи, подходи и методи направляващи научната работа на всяко педагогическо изследване в съвременния свят са ръководещи и за настоящето изследването. Хуманистичен – поставящ на първо място уважението към личността и отчиташ позитивното развитие на децата от предучилищна възраст в условията

на субект-субектните взаимодействия. Личностно-ориентиран – насочен към развитието и саморазвитието и отчитащ индивидуалните особености на детето от предучилищна възраст като субект на дейността. Специфичният за децата от предучилищна възраст принцип за ролята на водещият тип дейност. И не на последно място плурализъм в мисленето на изследователя. Водещ за методологията на настоящето изследване е системният подход. Той позволява относително самостоятелни елементи да бъдат интерпретирани като взаимосвързани и функциониращи в определена среда като отчита динамиката им и отразява влиянието на компонентите върху системата и обратно. Изследването на социално-личностната интелигентност като цяло и на компонентите и в частност от една страна и възможностите, които има играта-драматизация и нейните интерактивни проекции в предучилищна възраст от друга страна дава възможност за осъществяване на адекватно въздействие върху социално-личностните умения на 5-6-годишните деца.

Организация и методика на изследването

Актуалността на социално-личностната интелигентност като проблем на педагогическата наука изисква реализиране на теоретичен анализ. Той от една страна трябва да определи значението, същността и мястото на разглежданата интелигентност в теориите за интелигентността, да отчете спецификата и особеностите на предучилищната възраст, а от друга да проучи подходящата за 5-6-годишните деца дейност, която да оказва влияние върху развитието на интелигентността. Необходимо е също така изследване на емпатията, социализацията, работата в екип, общуването и алтруизма като компоненти на социално-личностната интелигентност. Това предполага проучване на водещите педагогически, психологически и философски концепции и теории. Анализът на настоящето изследване е насочен към: реализирането на модел на социално-личностната интелигентност и нейните компоненти на база на теориите за множествената интелигентност; проучване възможностите на играта-драматизация за развитие на социално-личностната интелигентност; реализиране на модел на интерактивните проекции на играта-драматизация.

Организирането на предварителното емпиричното изследване и подбора на методиките на изследване произтичат от целта, хипотезата и поставените задачи и са реализирани в две глобални насоки. В първата насока са проучванията свързани с общата и множествената интелигентност и разграничаването на множествената от общата интелигентност, което дава основание за разкриване

същността, състоянието, мястото и значението на социално-личностната интелигентност, както ѝ за извеждане на компонентите ѝ. Тук са отразени и спецификите на изследване на множествените интелигентности в това число и на социално-личностната, а също така и на изследването им при деца от предучилищна възраст. Във втората насока са проучванията свързани с възможностите на играта за влияние върху социално-личностната интелигентност като цяло и възможностите на играта-драматизация и интерактивните ѝ проекции в частност. В аналитичен план са разгледани игрите разгръщащи се в периода от 5 до 6 години.

Конкретно постановката на изследванията включва четири етапа:

- **Първи етап** – проучване спецификата на научните тези в областта на социално-личностната интелигентност; извеждане на значими за изследването съставляващи я компоненти; проучвания в областта на игровата дейност, разглеждана като основан фактор за развитие на детето в предучилищна възраст.

- **Втори етап** - разкриване на възможните влияния на играта-драматизация върху всеки от изведените компоненти на социално-личностната интелигентност на децата от предучилищна възраст – предварителни констатиращи проучвания.

- **Трети етап** – определяне равнището на социално-личностната интелигентност на изследвания контингент деца (5-6-годишни) на основание конструирана комплексна изследователска методика .

- **Четвърти етап** – проектиране и апробиране на структурно-функционален Модел и игрови стратегии за стимулиране на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца върху основата на играта - драматизация и нейните интерактивни проекции.

Проведените проучвания, организирани в представените четири етапа са основание за изводите:

- Социално-личностната интелигентност адекватно обхваща интелигентностите в социално-емоционалната зона.

- Компонентите на социално-личностната интелигентност на детето кореспондират и обхващат елементи от останалите интелигентности обединени от понятието и също така подлежат на изследване и развитие.

- Децата на 5-6 години притежават в основни линии необходимите умения, присъщи и значими за компонентите на

социално-личностната интелигентност и имат възможности за разгръщане на потенциала им.

- От игрите, характерни за 5-6-годишните деца, играта-драматизация дава най-голяма възможност за развитие компонентите на социално-личностната интелигентност.

- Използването на елементите от образователният театър в играта-драматизация разширява възможностите на публиката т.е. на децата, неучастващи с конкретни роли в дейността, като по-този начин се разширява потенциала на играта-драматизация за развитие на социално-личностната интелигентност.

В същността си изследването е педагогическо с теоретичен и приложен характер, като също така са разгледани и някои психологически аспекти на проблематиката. Основната му насока е към разкриване въздействието на интерактивните проекции на играта-драматизация върху социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца. Проведено е в рамките на няколко етапа:

Първи етап (2009-2010) - Подготвителен – свързан е с теоретични проучвания и анализ върху педагогическата и психологическата литература по изследваната проблематика, формулиране и изграждане на авторската идея и определяне параметрите на концептуалната рамка на изследването.

Втори етап (2010-2012) - Същински – свързан е с организиране, подготовка и провеждане на опитно-експерименталното изследване, подбор на подходящи диагностични методи за констатиране изследване, разработка и апробиране на модел на интерактивните проекции на играта-драматизация, подбор на разкази и приказки с подходящо съдържание за използване на интерактивни проекции (опитно-експериментална работа).

Трети етап (2012-2013) - Заключителен – свързан е със статистическата обработка на емпиричните данни, количествен и качествен сравнителен анализ на получените резултати, извеждане на конкретни предложения и изводи.

Контингентът на експерименталното изследване са деца на възраст от 5 до 6 години. **Констатиращият експеримент** е реализиран през месец септември 2011г. Общият брой на изследваните деца е 448 (разпределени в 19 групи), като от тях 213 (или 48% от общия брой) – са момичета, а 235 (или 52% от общия брой) – са момчета, броят на учителите взели участие в изследването е 38, броят на родителите е 448 (само по един от тях е давал оценка в проучването). Проведено е в 10 населени места, подредени по азбучен ред спрямо населеното място:

ОДЗ №4 „Първи юни“ - гр.Благоевград“ (брой изследвани деца – 23), ОДЗ „Славейче“ – гр.Враца (проведено в две групи с общ брой изследвани деца – 46), ЦДГ №6 „Зора“ – гр.Дупница (брой изследвани деца – 29), ЦДГ „Минчо Минчев Икономов“ – с.Кортен (брой изследвани деца – 16), ЦДГ „Първи юни“ – гр.Кюстендил (брой изследвани деца – 16), ОДЗ №2 „Здравец“ – гр.Петрич (брой изследвани деца – 17), ЦДГ „Иглика“ (брой изследвани деца – 30) и ЦДГ „Ралица“ (брой изследвани деца – 25) – гр. Русе, ОДЗ №2 „Здравец“ (в три групи с общ брой изследвани деца – 71), ЦДГ №3 „Пролет“ (в две групи с общ брой изследвани деца – 49) и ЦДГ №4 „Радост“ (в три групи с общ брой изследвани деца – 77) – гр.Сандански, ОДЗ „Здравец“ – гр.Созопол (брой изследвани деца – 19) и ОДЗ № 65 „Слънчево детство“ – гр.София (брой изследвани деца – 30). Формиращият експеримент е осъществен през септември 2011г. и май 2012г. Общият им брой е 53, разпределени са в две експериментални групи - **ЕК1** в ЦДГ№3 “Пролет” - гр. Сандански - 26 и **ЕК2** в ОДЗ „Снежанка“ – с.Микрево -27 деца.

Методи на изследване

Използваните от методи в опитно-експерименталното изследване са общо 17 и са по диагностиката за социално развитие на А.М. Щетинина. Те са съобразени със специфичността на социално-личностната интелигентност и специфичността на изследване на децата от предучилищна възраст. Поради специфичността на тази възраст голяма част от методиките са на базата на наблюдението, като подготвените въпросници са както за учители така и за родители, за да може оценката да бъде приблизително точна и да се придобие по-пълна картина за състоянието на детето. Освен това са използвани проективни методи, рисувателен тест и интервю. Използваните проективни методики проследяват не само популярността на детето в групата, но и дават допълнителна информация за емоционалните и личните му предпочитания. След направен предварителен подбор, са следните:

1. *Въпросник за емоционалното състояние на детето* (по Н.Артюхина, А.М.Щетинина). *Цел:* да се открият особеностите на емоционалното състояние на детето (Щетинина, 2000 :12).

2. *Диагностика на емоционално и оценъчно отношение към себе си* (А.М. Прихожан, З. Василяускайте). *Цел:* да се проследят особеностите на емоционално-ценностното отношение на децата към себе си (Щетинина, 2000 :22-23).

3. *Тест за развитие на самоконтрола* - *Цел:* да се проследи развитието на самоконтрола (Щетинина, 2000 :29-30).

4. *Разговор „Разкажи ми за себе си“* (по А.М. Щетинина). *Цел:* да се проучи нивото и естеството, на оценката на формиране на „Аз-а“ на детето, самоуважението и степента на осъзнаване на собствените си особености (Щетинина, 2000 :15-18). Като допълнение на този метод използваме и *Изследване на формиране на образа на „Аз-а“ и самооценка* - по Елконин и А.Б.Венгер (Щетинина, 2000 :18-19)

5. *Карта за прояви на самостоятелност* (по А.М. Щетинина). *Цел:* да се определи нивото на развитие на самостоятелността при децата (Щетинина, 2000 :27).

6. *Карта отразяваща дейността* (по А.М. Щетинина, Н.А. Абрамова). *Цел:* да се определи нивото на развитие на самостоятелната дейност на децата (Щетинина, 2000 :28).

7. *Карта отчитаща инициативността* (по А.М. Щетинина). *Цел:* да се определи нивото на развитие на инициативността на децата (Щетинина, 2000 :29).

8. *Методиката „Недовършена ситуация“* (по А.М. Щетинина, Л.В. Кирс). *Цел:* да се изучат особеностите на приемането и осъзнаване от децата на моралните норми (Щетинина, 2000 :44).

9. *Техниката „Две къщи“* - *Цел:* да се проучи отношението на детето към себе си и към другите, особеностите на само-приемането и приемането на другите (Щетинина, 2000 :19-20).

10. *Тест „Маски“* - *Цел:* да се проучат комуникативните умения на детето с връстниците, да се определи неговият статус в групата (Щетинина, 2000 :39-40).

11. *Методика „Избор на действие“* - *Цел:* проучване на междуличностните отношения в групата (Щетинина, 2000 :42-43).

12. *Методика „Игрова стая“* - *Цел:* проучване на популярността (непопулярността) на детето, и получаване на допълнителна информация за неговите емоционални и лични предпочитания (Щетинина, 2000 :43-44).

13. *Скална оценка на формирането, на социални форми, на поведение на детето* (А.М. Щетинина, Л.В. Кирс). *Цел:* на базата на наблюдение да се определи социалното поведение на детето (Щетинина, 2000 :45-46).

14. *Карта за наблюдение на проявите, на комуникативни умения, на децата от предучилищна възраст* (А.М.Щетинина, М.А. Никифорова). *Цел:* да се определят комуникативните качества, действия и умения на децата (Щетинина, 2000 :49-50).

15. *Диагностика на способностите на децата към партньорски диалог* (по А. М. Щетинина). *Цел:* да се определи нивото на способност на детето за партньорски диалог (Щетинина, 2000 :49-51).

16. *Методика за изследване на социалната интелигентност* (методика на Дж.Гилфорд, М. Съливан адаптирана за предучилищна възраст от А.М.Щетинина). *Цел:* да се определи социалната интелигентност на детето от предучилищна възраст (Щетинина, 2000 :68-76).

Използваните методики и тестове могат да бъдат групирани в 3 групи – диагностициране на емоционалната сфера, на социалната сфера и на „Аз-а“ на детето. Нивото както на отделните й компоненти, така и на социално-личностната интелигентност е определено на базата на използваните методи за обработка на резултатите.

Степента на развитие на емпатията се изчислява според данните в таблица №3.15. представяща диагностициращите я методите и нивата им. Степените са: - висока (от 11 до 7 от условно високо ниво); средна (във всички останали) и ниска (от 11 до 7 от условно ниско).

Таблица №3.15.

		Условно високо ниво	Условно средно ниво	Условно ниско ниво	
Метод 1		На необходимото емоционално ниво	Не е на необходимото емоционално ниво	С емоционален дефицит	
Метод 2		Високо	Средно	Ниско	
Метод 3		Високо	Средно	Ниско	
Метод 10 (обобщено настроение)		Добро настроение	Лошо настроение	Доминиране	Отхвърляне
Метод 16	<i>Субтест 1</i>	Високо	Средно	Ниско	
	<i>Субтест 2</i>	Високо	Средно	Ниско	
	<i>Субтест 3</i>	Високо	Средно	Ниско	
	<i>Субтест 4</i>	Високо	Средно	Ниско	
Метод 13	<i>Показател 2</i>	Високо	Средно	Ниско	
	<i>Показател 3</i>	Високо	Средно	Ниско	
	<i>Показател 6</i>	Високо	Средно	Ниско	

Нивото на развитие на социализацията се изчислява според данните в таблица №3.16. и са следните: - високо (от 19 до 12 от условно високо ниво); средно (в всички останали случаи) и ниско (от 19 до 12 от условно ниско ниво). В метод 9 нивата на осъзнаване се определят по следния начин: високо ниво – морално осъзнаване и

степен на осъзнаване на своето отношение; средно - или само морално осъзнаване ,или само степен на осъзнаване на своето отношение; ниско - нито едно от двете. При метод 13 оценките поставени на отделните показатели разпределени по нива имат следния вид: високо ниво (оценки от 10 до 6); средно (оценки от 5 до 0) и ниско (оценки от - 1 до -10).

Таблица №3.16.

		Условно високо ниво	Условно средно ниво		Условно ниско ниво	
Метод 9	отношение	Положително отношение	Положително отношение към себе си и избирателно към другите		Отрицателно отношение	
	осъзнаване	Високо	Средно		Ниско	
Метод 10 (обобщено настроение)		Добро настроение	Лошо настроение		Доминиране	Отхвърляне
Метод 11		Социометрични звезди	Среден брой избора	По един избор	Нито един избор	
Метод 12	Проява на инициативност	Водеща роля	Второстепенна роля		Непроявява	
	Общуване	Успешно			С трудност	
	Развитие на игровите умения	Високо	Средно		Ниско	
	Разрешаване на конфликтна ситуация	Конструктивно			Деструктивно	
Метод 13	Показател 1	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 2	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 3	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 4	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 5	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 6	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 7	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 8	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 9	Високо	Средно		Ниско	
	Показател 10	Високо	Средно		Ниско	
Метод 16	Субтест 1	Високо	Средно		Ниско	
	Субтест 2	Високо	Средно		Ниско	
	Субтест 3	Високо	Средно		Ниско	
	Субтест 4	Високо	Средно		Ниско	

Таблица №3.17.

		Условно високо ниво	Условно средно ниво		Условно ниско ниво
Метод 9	<i>отношение</i>	Положително отношение	Положително отношение към себе си и избирателно към другите		Отрицателно отношение
	<i>осъзнаване</i>	Високо	Средно		Ниско
Метод 11		Социометрични звезди	Среден брой избора	По един избор	Нито един избор
Метод 13	Показател 1	Високо	Средно		Ниско
	Показател 2	Високо	Средно		Ниско
	Показател 3	Високо	Средно		Ниско
	Показател 4	Високо	Средно		Ниско
	Показател 5	Високо	Средно		Ниско
	Показател 6	Високо	Средно		Ниско
	Показател 7	Високо	Средно		Ниско
	Показател 8	Високо	Средно		Ниско
	Показател 9	Високо	Средно		Ниско
	Показател 10	Високо	Средно		Ниско
Метод 14		Много високо	Високо	Средно	Ниско
Метод 16	<i>Субтест 1</i>	Високо	Средно		Ниско
	<i>Субтест 2</i>	Високо	Средно		Ниско
	<i>Субтест 3</i>	Високо	Средно		Ниско
	<i>Субтест 4</i>	Високо	Средно		Ниско

Нивото на уменията за екипна работа се изчислява според данните в таблица №3.17. и са следните: - високо (от 18 до 13 от условно високо ниво); средно (във всички останали случаи) и ниско (от 18 до 13 от условно ниско ниво).

Нивото на уменията общуване се изчислява според данните в таблица №3.18. и са следните: - високо (от 18 до 13 от условно високо ниво); средно (във всички останали случаи) и ниско (от 18 до 13 от условно ниско ниво). За метод 15 нивата са определени по следния начин: - умение да слуша: – високо ниво (1.1.Спокойно и търпеливо слуша партньора), средно (1.2. Понякога прекъсва), ниско (1.3. Не умее да слуша); - способност да се договаря: високо ниво (2.1. Договаря се

леко и спокойно), средно (2.2. Понякога спори, не се съгласява, раздразнително е), ниско (2.3. Не умее да се договаря); - способност за емоционално изразително допълване: - високо ниво (3.1. Лесно и изразително се нагажда към партньора), средно (3.2. Нагажда се трудно /с помощта на възрастните/), ниско (3.3. Не може емоционално-експресивно, да се нагоди).

Таблица №3.18.

		Условно високо ниво	Условно средно ниво		Условно ниско ниво
Метод 12	Проява на инициативност	Водеща роля	Второстепенна роля		Непроявява
	Общуване	Успешно			С трудност
	Развитие на игровите умения	Високо	Средно		Ниско
	Разрешаване на конфликтна ситуация	Конструктивно			Деструктивно
Метод 14		Много високо	Високо	Средно	Ниско
Метод 15	Умение да слуша	Високо	Средно		Ниско
	Способност да се договаря	Високо	Средно		Ниско
	Способност за емоционално изразително допълване	Високо	Средно		Ниско
Метод 16	Субтест 1	Високо	Средно		Ниско
	Субтест 2	Високо	Средно		Ниско
	Субтест 3	Високо	Средно		Ниско
	Субтест 4	Високо	Средно		Ниско

Степените на развитие на алтруистичното поведение се изчисляват според данните в таблица №3.19. и са- висока (от 12 до 7 от условно високо ниво); средна (в всички останали случаи) и ниска (от 12 до 7 от условно ниско ниво). Като за определяне на нивото на самоуважение и самостоятелно приемане, характера на самооценката и нивото на осъзнаване от метод 4 се изчислява общата оценка на „Аз-а на цялото“.

Таблица №3.19.

		Условно високо ниво	Условно средно ниво		Условно ниско ниво
Метод 4	<i>Ниво на самоуважение и самостоятелно приемане</i>	Високо	Средно		Ниско
	<i>Характер на самооценката</i>	абсолютна	относителна	конкретна	обща
	<i>Ниво на осъзнаване</i>	Високо	Средно		Ниско
	Формиране на Аз-а	Съдържателна представа за себе си	Самокритичен		„Аз съм добър“
Метод 5		Високо	Средно		Ниско
Метод 6		Високо	Средно		Ниско
Метод 7		Високо	Средно		Ниско
Метод 8		Високо	Средно		Ниско
Метод 13	Показател 2	Високо	Средно		Ниско
	Показател 3	Високо	Средно		Ниско
	Показател 5	Високо	Средно		Ниско
	Показател 8	Високо	Средно		Ниско

Спрямо нивата и степените на отделните компоненти и обобщени в таблица №3.20. се определя и нивото на социално-личностната интелигентност. Нивата ѝ са- високо (от 5 до 4 от условно високото ниво на компонентите); средно (в всички останали случаи) и ниско (от 5 до 4 от условно ниско ниво).

Таблица №3.20.

	Условно високо ниво	Условно средно ниво	Условно ниско ниво
Емпатия	Високо	Средно	Ниско
Социализация	Високо	Средно	Ниско
Екипна работа	Високо	Средно	Ниско
Общуване	Високо	Средно	Ниско
Алтруизъм	Високо	Средно	Ниско

Статистически методи за обработка на данните

Събраните данни от проведеното изследване са обработени съобразно следните етапи:

-*Първи етап* – отстраняване и контрол на грешките при събирането на данните, въвеждане на данните от изследването в програмата за статистическа обработка - SPSS;

-*Втори етап* – определяне на разпределението на данните от изследването съобразно формата и параметрите му;

-*Трети етап* - избор на подходящ метод съобразно разпределението, за проверка на статистическата значимост на разликите в стойностите на показателите от констатиращия и контролния експеримент на ЕК1 и ЕК2.

-*Четвърти етап* - формулиране на хипотези за всяка една от използваните методики, за компонентите на социално-личностната интелигентност и за социално-личностната интелигентност;

-*Пети етап* – прилагане на подходящият статистически метод, анализ на получените резултати и заключение.

За определяне вида разпределение на изследвания признак е приложен теста на Шапиро-Уилк (Shapiro-Wilk), подходящ както за извадки под 50 изследвани лица, така и за големи извадки (над 2000). При прилагането му SPSS обработва данните и на теста Колмогоров-Смирнов (Kolmogorov-Smirnov), използван по принцип за по-големи извадки от използваната от нас. Съобразно посочените етапи, разпределението и зависимостта на извадките избраният статистически метод е Т-критерият на Уилкоксън от Знаково-ранговия *тест на Уилкоксън* (Wilcoxon signed-ranks test).

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е структуриран в: постановка на проблема, четири глави, заключение, източници и литература, приложения. Във всяка от главите логически и на основата на теоретичната концепция се представя модела и методическата система обуславящи възможностите за стимулиране на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца.

Първа глава: Аспекти върху социално-личностното развитие на детето от предучилищна възраст

Главата е посветена на основните теории свързани с интелигентността като цяло и обособилите се разбирания формирали два основни възгледа за нея разглеждащи я като обща и множествена.

Разработката е в теоретичен аспект и включва: - анализ и обобщение на различните теории за интелигентността оказали влияние върху разбиранията ни, - обособяване на авторите разглеждали интелигентността като множествена и извеждане на теории подкрепящи концепцията, - извеждане на понятието „социално-личностна“ интелигентност, - представяне на социално-психологическите и педагогическите концепции за развитието на децата до 6 години, - анализ на възможностите, тенденциите и методите за изследване на общата и на множествената интелигентност при децата от предучилищна възраст, - сравнителен анализ на използваните методи. Представен е психолого-педагогическият профил на детето от предучилищна възраст изграден спрямо: - теориите разглеждащи развитието на стадии; - обучаващата; - социалната; - игровата и интелектуалната перспектива и физическите особености. Поради многобройните разработки и теории свързани с предучилищната възраст сме представили само основна част тях. Разгледани са теориите за интелигентността групирани в шест категории: - „Исторически открития до 1690г.“, „Модерни открития до 1869г.“, „Великите училища до 1901г.“, „Великите училища оказали влияние до 1937г.“, „Съвременни изследвания до 1969г.“ и „Настоящите усилия - досега“. Съобразно разгледаните теории и течения е съставена схема представяща в обобщен план авторите застъпници на идеята за съществуването на общата и тази на множествената интелигентност. Основният критерият използван за разпределяне на авторите е спрямо базисното им разбиране за интелигентността и насочеността на изследванията им. Представени са възможностите за изследване на интелигентността на децата от предучилищна възраст, както и скалите и тестовете изследващи общата и множествената.

Втора глава: Играта-драматизация – водеща дейност и фактор за социално-личностната интелигентност

Насоката е към разкриване на възможностите на играта и играта-драматизация за въздействие върху социално-личностната интелигентност на децата от предучилищна възраст. Разгледани са в ретроспективен план теоретичните постановки и изследвания посветени на теориите за играта. Направен е опит за систематизиране и представяне на класическите и динамичните теории за играта. На база на това систематизиране е изведена схема показваща представителите на едната или на другата теория, като класическите теории са разпределени на теории разглеждащи регулирането на енергията и разглеждащи инстинктите, а динамичните на - теории и възгледи разглеждащи психодинамичните възможности на играта и теории

разглеждащи познавателните и социализиращите ѝ възможности. Анализирани са възможностите на играта за повлияване върху цялостното развитие на детето. Изведени са теоретичните постановки насочени към разкриване същността на играта-драматизация, както и на нейните структурни компоненти. Разгледани са основните ѝ организационни моменти. Направен е сравнителен анализ на игрите развиващи се през предучилищна възраст и характерни за 5-6-годишните деца. Показателите използвани при анализа са: - възрастов период на възникване; - причини за възникването; - обект на претворяване; - свръхзадача; - специфика. Въз основа на изведените показатели се виждат съществуващите специфични разлики и прилики на всяка една от разглежданите игри. Откроени са спецификите на играта-драматизация, чрез които влияе върху емпатията, социализацията, работата в екип, общуването и алтруизма. Тук също така е представена теоретичната концепцията за възможностите на играта-драматизация за въздействие, както върху общата интелигентност, така и върху социално-личностната. Съществено място в тази глава е отделено на образователния театър в контекста на който са разкрити, специфичните особености на интерактивните проекции на играта-драматизация. Представени са основните компоненти доближаващи я до образователния театър. Основната идея представена в образователния театър дава възможност за въвеждане на елементи от него в играта-драматизация.

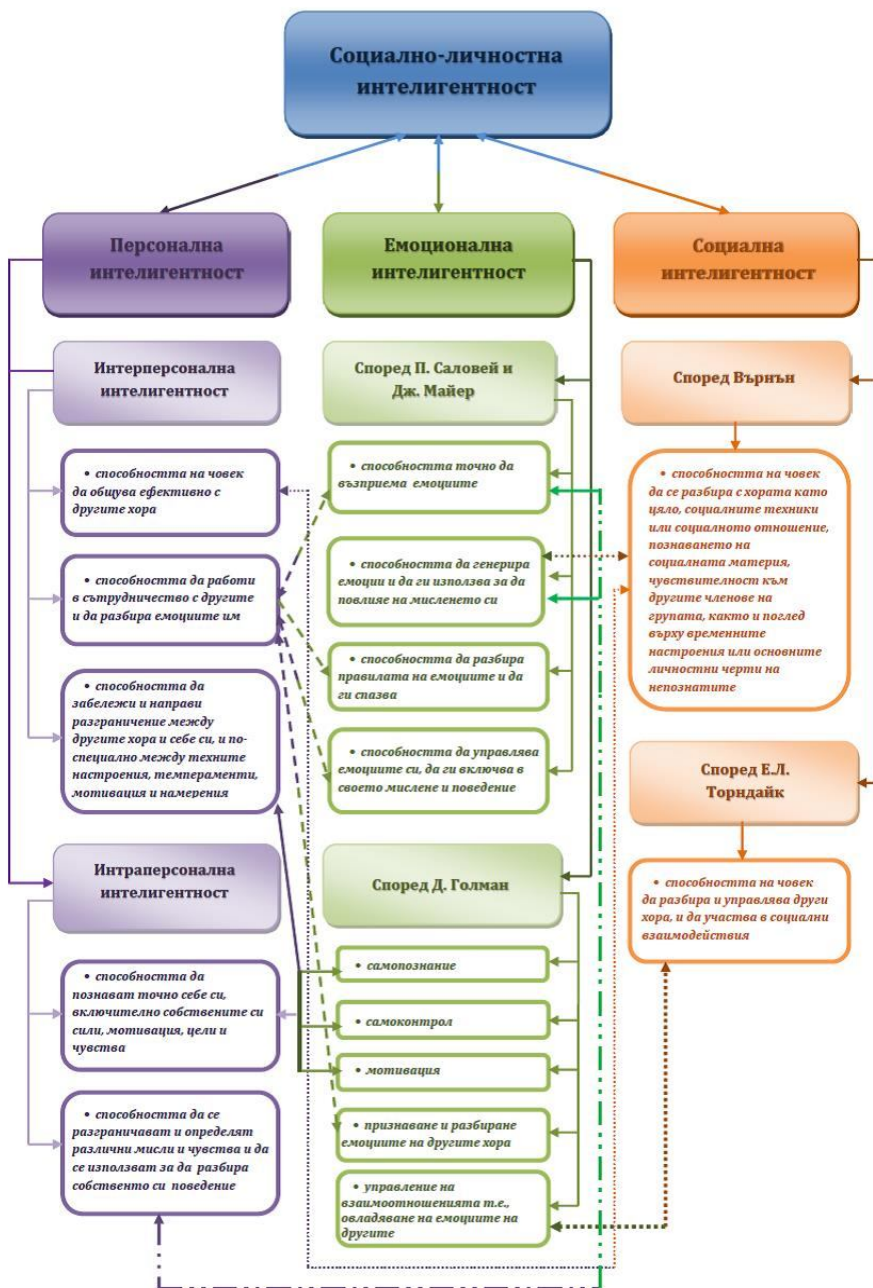
Трета глава: Опитно-експериментални изследвания на социално- личностната интелигентност на 5-6-годишните деца

В тази част на разработката е представена организацията за провеждане на експерименталните констатиращи изследвания.

На базата на реализираният теоретичен анализ на социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност могат да се открият съобразно авторите им, техните съставлящи ги компоненти. Съобразно тях е необходимо въвеждането на едно общо понятие. Това може да бъде понятието „социално-личностна“ интелигентност. В същността си то има обобщаващо значение, защото обхваща както личностните, така и социалните качества, припокривайки и включвайки изброените интелигентности. Разгледаните и изведени компоненти на интелигентностите разкриват взаимовръзките помежду им и дават възможност за тяхното обединяване.

На основание разгледаните теоретични постановки се извежда **Теоретичен модел на социално-личностната интелигентност. В конструкцията на модела са вписани взаимовръзките в**

авторските постановки, относно феномена интелигентност, както и обособените им компоненти - за интер- и интраперсоналната интелигентност компонентите изведени от Гарднър (Gardner, 1993:352), за социалната – Торндайк (Murphy, 2006 : 85) и Върнън (Sternberg, 2000 : 362), за емоционалната – Саловей, Майер (Emmerling and co., 2008:8) и Голман (Fee, 2011:51). Разкриват се връзките които се осъществяват между компонентите на една интелигентност вътре в нея, и връзките на компонентите с другите интелигентности – външни за нея. Осъществяващите се връзки са двупосочни – чрез тях се представя съществуващата съдържателна взаимоотношеност, като по този начин се разкрива съподчинението им е се доказва необходимостта от обединяващ фактор, приет в разработката като „социално-личностната интелигентност“.

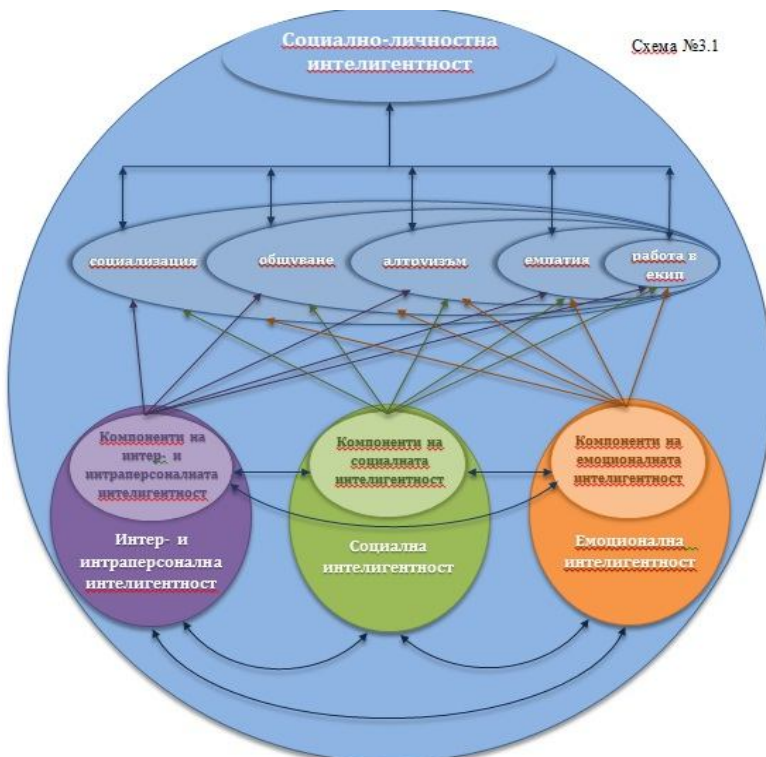

Социално-личностната интелигентност не е със статут на новосформирана интелигентност нуждаеща се от извеждане на критерии за обособяването ѝ като нов тип интелигентност. Тя е обединител, включващ в себе си вече обособени интелигентности с изведени критерии. Необходимостта от едно подобно обобщаващо понятие се налага: първо, от ясно изразените взаимовръзки между компонентите на разглежданите интелигентности; второ, припокриването на голяма част на компонентите; трето, обособяването на интелигентност включваща в себе си социални и персонални способности. Както споменахме Бар-Он (Emmerling and co., 2008:71-72) прави опит за обединение на социалната и емоционалната интелигентност в своя модел, в персоналните интелигентности Гарднър, също прави подобно обединение. Разликата е, че Гарднър обединява емоционалната и социалната в персоналните, но в също време ги разделя на интер- и интраперсонални интелигентности (първата е със социална насоченост, а втората с личностна). Обобщено казано той ги обединява заради припокриването на компонентите им, а ги разделя на база на вътрешни и външни за личността.

Извеждането на социално-личностната интелигентност предполага необходимостта от разглеждане и анализ на т.нар. обединяващи компоненти. Върху основа на теоретично проучване на компонентите на социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност и разкриването на връзките между тях в теоретичния модел, се предлагат следните компоненти на социално-личностната интелигентност:

- ♦ Емпатия
- ♦ Общуване – вербално и невербално
- ♦ Работа в екип
- ♦ Социализация
- ♦ Алтруизъм

При подбора на компонентите на социално-личностната интелигентност се съобразяваме с критериите: - адекватно да отговарят на компонентите на разглежданите интелигентности; да бъдат обобщаващи за тях; да ги припокриват. Изведените компоненти на социално-личностната интелигентност са във взаимовръзка помежду си, като същевременно оказват влияние върху целия спектър от нейни ресурси. Разгледаните връзки са представени в следваща схема №3.1.

Компонентите на социалната интелигентност - разбиране и управление на други хора, и участието в социални взаимодействия; разбирането с хората като цяло, социалните техники или социалното отношение, познаването на социалната материя, чувствителност към другите членове на групата, както и поглед върху временните настроения или основните личностни черти на непознатите се са в пряка релация с емпатията, общуването, работата в екип, социализацията, а оттам и с алтруизма. Свързват се и с компонентите на емоционалната интелигентност - точно възприемане на емоциите; генериране на емоции и използването им за повлияване на мисленето; разбиране и спазване на правилата на емоциите; управление на емоциите и включването им в мисленето и поведението, самопознание, самоконтрол; мотивация; признаване и разбиране емоциите на другите, управление на взаимоотношенията. Макар и с емоционална насоченост те се свързват с компонентите на социално-личностната интелигентност, защото без познаването на собствените

и чуждите емоции не може да се изпитва емпатия и алтруизъм, а по този начин не може да се комуникира правилно, а от там и да се осъществява социализиране и работа в екип. Компонентите на интерперсоналната интелигентност - ефективно общуване, сътрудничество и разбиране на емоциите на другите, разграничение между другите хора и себе си и тези на интраперсоналната - самопознание на собствените сили, мотивация, цели и чувства; разграничаване и определяне на различни мисли и чувства, за разбиране на собственото поведение също осъществяват пряка връзка и се включват в компонентите на социално-личностната интелигентност. Както споменахме, те са обобщаващи за разглежданите интелигентности и изведените компоненти.

В „чист“ вид, на база на разгледаните връзки между интелигентностите социално-личностната интелигентности и компонентите ѝ схематично могат да бъдат представени по следния начин:

Схема №3.2

От предложената схема № 3.2 е видно, че осъществяваните връзки между компонентите на социално-личностната интелигентност са двупосочни, взаимосвързани и взаимодопълващи се. По този начин те не са изолирани една от друга и имат възможност да се допълват и да си влияят. Социализацията е процес и цел на социалната адаптация на всяка личност. Като от тук следва, че успешната социализация е резултат от конкретни личностни умения (инструменти), които в случая се явяват уменията за общуване, за емпатия, за алтруизъм и за работа в екип. Работата в екип, алтруизмът, емпатията са съдържателни компоненти на уменията за общуване.

Този друг поглед върху интелигентността поставя въпроси свързани с развитието на множествените интелигентности, с тяхното изследване и значимостта им за човека. Очертават се и проблемите, свързани със създаване на методика, проектираща тяхното обогатяване, стимулиране и изследване.

В тази част на разработката, с цел установяване мястото на социално-личностната интелигентност и играта-драматизация в периодичния печат е осъществено изследване чрез метода контент-анализ. Избраната извадка включва следните списания от периодичния печат: „Предучилищно възпитание“; „Дом, дете, детска градина“; „Early child development and care“ (Ранно детско развитие и грижи); „Early childhood education“ (Образование в ранна детска възраст); „Early childhood research“ (Изследване на ранната детска възраст); „Play“ (Играта); „Дошкольное воспитание“ (Предучилищно възпитание); „Вопросы психологии“ (Въпроси на психологията); „Игра и дети“ (Играта и децата); „Психологическая наука и образование“ (Психологическа наука и образование). Изследваният период е с продължителност 8 години като обхваща публикациите от януари 2005г. до декември 2012г. Изключение прави списание „Предучилищно възпитание“, поради промяна в изданието и включването му в списание „Педагогика“ от 2012г. и списание „Play“ (Играта) поради започване на издаването му от 2008г., като периода на разглеждане е 5 години, до декември 2012г. Разглежданите научни списания имат отношение, както към интелигентността, така и към игрите.

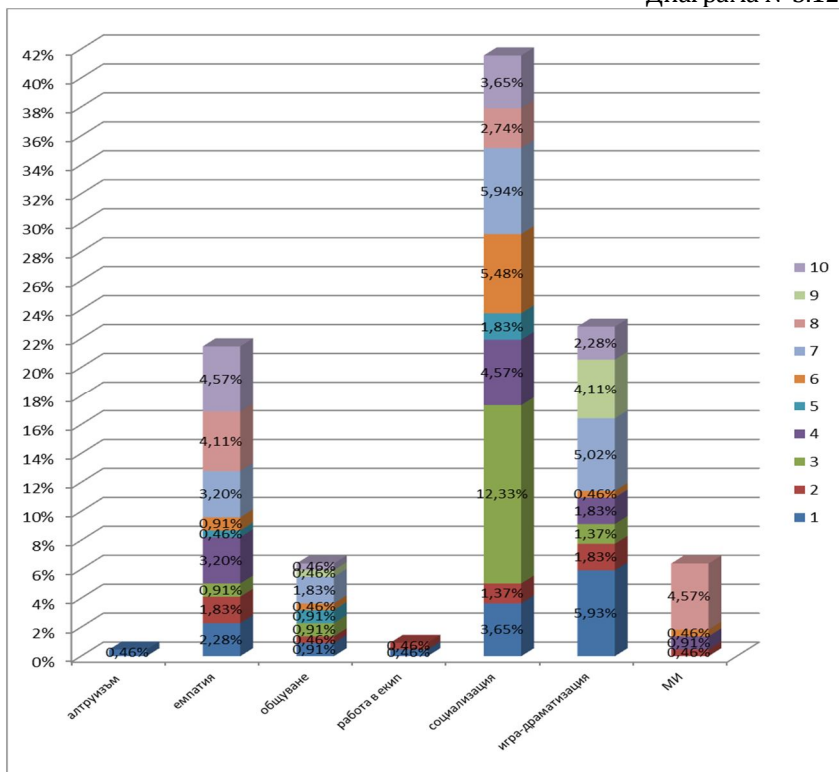
Използваният метод е количествен и изследва броя на темите имащи отношение по разглеждания проблем. В съдържателен план поради новостта на понятието „социално-личностна интелигентност“, са разгледани теми обхващащи компонентите му - емпатия, общуване – вербално и невербално, работа в екип, социализация и алтруизъм, също така и множествените интелигентности в частност – емоционалната, социалната, интер- и интраперсоналната. От гледна точка на другият елемент от разглеждания проблем интерактивните проекции в играта-драматизация са обхванати следните теми – теориите на играта, влиянието на играта върху интелигентността и играта-драматизация като цяло.

Броят на разгледаните научни списания както следва: „Предучилищно възпитание“ – 70бр. (по 10 бр. на година от 2005г. до 2011г.); „Педагогика“ – 96р. (по 96 р. на година); „Дом, дете, детска градина“ – 48 бр. (по 6 бр. на година); „Early child development and care“ – 64 бр. (по 8 бр. на година); „Early childhood education“ – 48 бр. (по 6 бр. на

година); „*Early childhood research*“ – 24бр. (по 3 бр. на година); „*Play*“ – 17 бр. (за 2008г. – 2 бр., за 2012г. – 3 бр., останалите по 4 бр. на година); „*Дошкольное воспитание*“ – 96 бр. (по 12 бр. на година); „*Вопросы психологии*“ – 48 бр. (по 6 бр. на година); „*Игра и дети*“ – 60бр. (за 2005г. и 2006г. по 6 бр. на година, останалите по 8 бр. на година); „*Психологическая наука и образование*“ – 36 бр. (за 2005г. и 2006 по 4 бр. на година, за 2012г. – 3бр., за останалите по 5 бр. на година). Общо са 520 броя или 8039 публикации за разглеждания период.

В диаграма№3.12. ключовите думи са разпределени към компонентите на социално-личностната интелигентност и играта-драматизация спрямо общият брой на публикациите по разглеждания проблем. Като сп., „*Предучилищно възпитание*“ и „*Педагогика*“ е 1., 2. е сп. „*Дом, дете, детска градина*“, 3.сп., „*Early child development and care*“, 4.сп., „*Early childhood education*“, 5.сп., „*Early childhood research*“, 6.сп., „*Play*“, 7.сп., „*Дошкольное воспитание*“, 8.сп. „*Вопросы психологии*“, 9.сп., „*Игра и дети*“, 10.сп., „*Психологическая наука и образование*“. Спрямо данните от диаграмата най-висок процент публикации се отнасят до социализацията – 41,56% от общия брой публикации по проблема (или 1,13% от общия брой публикации), следвана от играта-драматизация с 22,83% (или 0,62% от общия брой публикации), емпатията - 21,47% (или 0,58% от общия брой публикации), публикациите отнасящи се до множествената интелигентност (МИ) и общуването с по 6,40% (или 0,17% от общия брой публикации), тези отнасящи се до работата в екип - 0,92% (или 0,02% от общия брой публикации) и с най-нисък процент са публикациите за алтруизма с 0,46% (или 0,01% от общия брой публикации).

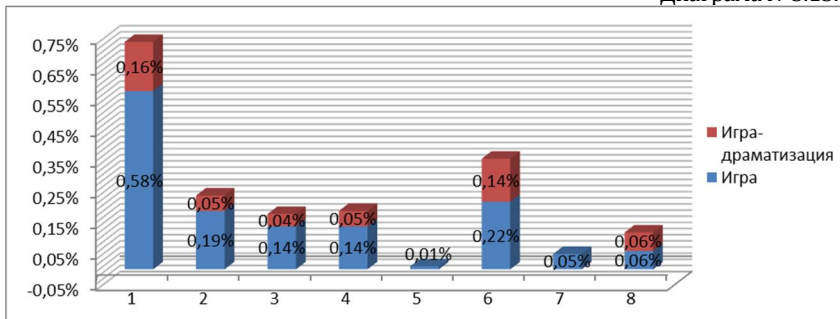
Диаграма №3.12

В диаграма №3.13. е представен дяла на игрите и игрите-драматизации спрямо общия брой на публикациите за разглеждания период. Представените данни са тревожни имайки предвид мястото и в живота на децата от предучилищна възраст. Публикациите както в българския периодичен печат, така и в чуждестранния печат са под 1% от общия брой публикации, а списанията обхващат предучилищна възраст, като изключение правят само сп. „Вопросы психологии“ и сп. „Психологическая наука и образование“. Дяла на публикациите на игрите и игрите-драматизации спрямо общия брой публикации е както следва за сп. „Предучилищно възпитание“ и „Педагогика“ – 0,74%, сп. „Дом, дете, детска градина“ – 0,24%, „Early child development and care“ – 0,18%, „Early childhood education“ – 0,19%, „Early childhood research“ – 0,01%, сп. „Дошкольное воспитание“ – 0,36%, сп. „Вопросы психологии“ – 0,05%, сп. „Психологическая наука и образование“ – 0,12%. Като общия дял на игрите е 1,31% от разгледаните публикации. В

диаграмата не са включени сп. „Play“ и сп. „Игра и дети“, защото както е ясно от заглавията те са насочени основно към играта. Тревожен тук е niskият процент на играта-драматизация едва 0,87% от общия брой публикации на двете списания.

Диаграма №3.13.

В диаграмата - 1.сп. „Предучилищно възпитание“ и „Педагогика“, 2. е сп. „Дом, дете, детска градина“, 3.сп. „Early child development and care“, 4.сп. „Early childhood education“, 5.сп. „Early childhood research“, 6.сп. „Дошкольное воспитание“, 8.сп. „Вопросы психологии“, 9. сп. „Психологическая наука и образование“.

Диагностиката на социално-личностната интелигентност е специфичен процес, в който е необходимо да се определят основните параметри на изследването. Поради обширната ѝ област (на нея и на компонентите ѝ) са синтезирани основни елементи, който са обхванати от проведеното констатиращо изследване. Подборът на методите за първичното изследване е осъществен от месец юни до юли 2011г. на базата на проучванията за интелигентностите включени в социално-личностната интелигентност. Общият брой на методите е 17, като са съобразени с компонентите на разглежданата интелигентност. Планирането на етапите на изследването е осъществено месец август 2011г., като общият им брой е 4, а продължителността на всеки е една седмица. Същинската част от е реализирана през месец септември 2011г. в 10 населени места: ОДЗ №4 „Първи юни“ - гр.Благовезград“ (брой изследвани деца – 23), ОДЗ „Славейче“ – гр.Враца (проведено е в две групи с общ брой изследвани деца – 46), ЦДГ №6 „Зора“ – гр.Дупница (брой изследвани деца – 29), ЦДГ „Минчо Минчев Икономов“ – с.Кортен (брой изследвани деца – 16), ЦДГ „Първи юни“ – гр.Кюстендил (брой изследвани деца – 16), ОДЗ №2 „Здравец“ – гр.Петрич (брой изследвани деца – 17), ЦДГ „Излика“ (брой изследвани деца – 30) и ЦДГ „Ралица“ (брой изследвани деца – 25) – гр. Русе, ОДЗ №2 „Здравец“ (в три групи с общ брой изследвани деца – 71), ЦДГ №3 „Пролет“ (в две групи с общ брой изследвани деца – 49) и ЦДГ №4 „Радост“ (в три групи с общ брой изследвани деца – 77) –

гр.Сандански, ОДЗ „Здравец“ –гр.Созопол (брой изследвани деца – 19) и ОДЗ № 65 „Слънчево детство“ – гр.София (брой изследвани деца – 30). Общият брой на изследваните деца е **448** (разпределени в 19 групи), като от тях **213** (или 48% от общия брой) – са момичета, а **235** (или 52% от общия брой) – са момчета. Броят на учителите взели участие в изследването е - **38**, броят на родителите е **448** (само един от тях е дал оценка в проучването). Съобразно обобщените данни по-голямата част от децата показват средни нива в системата от показатели на компонентите на социално-личностната интелигентност, но е важно да се отбележи, че това са обобщени данни и не могат да открият ясно специфичните проблеми на всяко едно от децата в групите. Има деца на които е необходимо да се обърне допълнително внимание от страна на педагога, защото в част от тестовите са показали ниски резултати, което повлиява върху индивидуалното им равнище на социално-личностна интелигентност. Използването на раздробените по показатели данни от методите дават по-цялостна картина, като така могат да бъдат определени проблемите области на всяко от изследваните деца. По този начин педагогът ще има възможност да насочи вниманието си към тях и да се опита да им повлияе в положителен аспект. Съобразно данните може да се обобщи, че децата от групите (в това число момчетата и момчетата) показват успешност в общуването, конструктивно решаване на проблемите и добро настроение спрямо себе си и останалите в групата, но имат ниски нива на самокритичност и обща самооценка. Използването на методите и системата от показатели на компонентите на социално личностната интелигентност показва както пропуските в уменията на децата, така и уменията които са на високо ниво. На тази основа са направени констатации относно мястото, състоянието и актуалността на разглежданата проблематика.

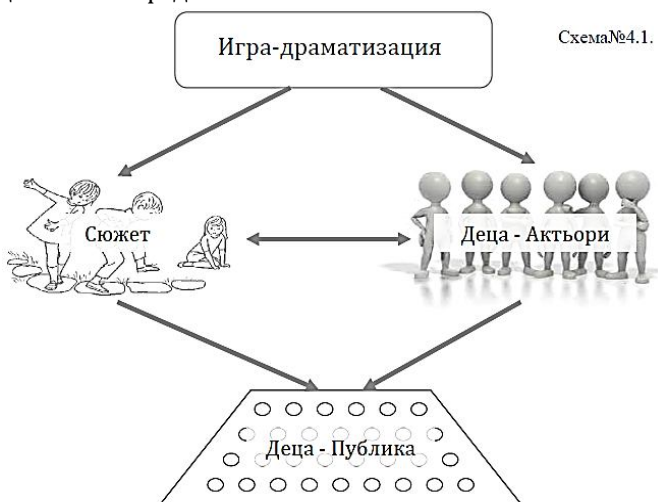
Четвърта глава: Структурно-функционален модел на интерактивните проекции на играта-драматизация и социално-личностната интелигентност

В тази глава от разработката основно е представена опитната работа с децата от експерименталните групи – ЕК1 и ЕК2. Описани са основните етапи на работа с в съответствие с характера на изследваното явление – т.е. на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца.

От гледна точка на заложената концепция е разкрита съдържателната и структурната характеристика на цялостната опитна работа по проблема, като са обосновани връзките с компонентите на социално-личностната интелигентност.

Съществен момент в тази глава на разработката е представеният анализ върху интерактивните проекции на играта-драматизация. В този контекст е оформен и Схематичният модел на играта-драматизация с включените в нея елементи от образователния театър. В технологичен план са представени показателите за подбор на литературно произведение, въз основата на което е осъществена опитната експериментална дейност. Анализът върху получените данни на данни е реализиран в две насоки - разглеждане на всеки от компонентите на социално-личностната интелигентност от една страна, а от друга – в тяхната взаимосвързаност и цялостност. Резултатите са анализирани на база съпоставяне на контролните с констатиращите изследвания. Използваните статистически методи за обработка на получените данни са представени в постановката на проблема.

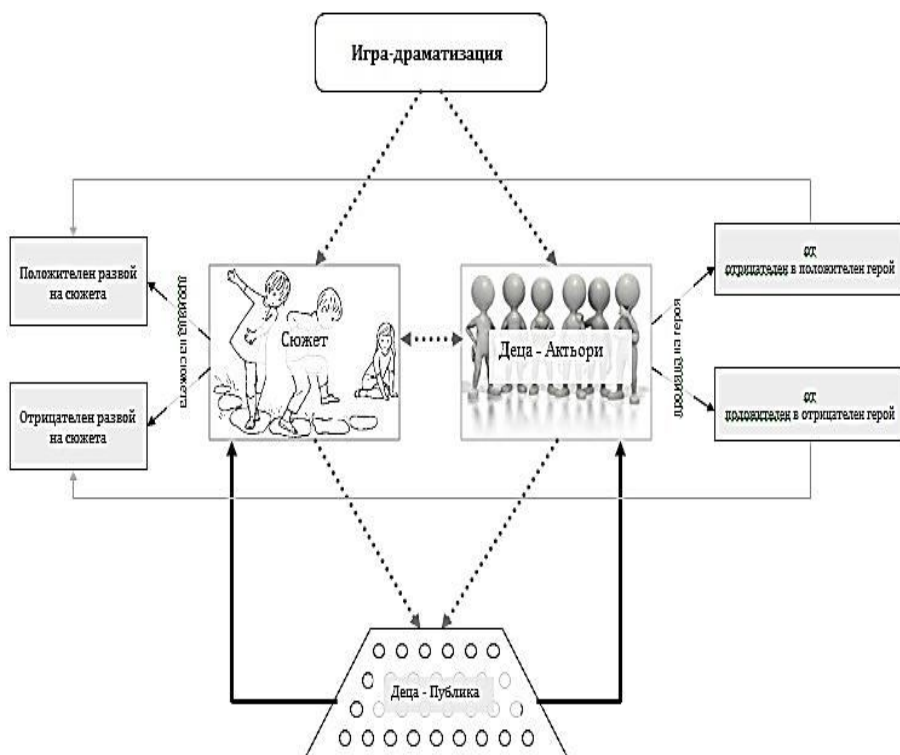
Разглеждането на играта-драматизация в контекста на образователния театър ни провокира да въведем елементи от образователния театър в играта-драматизация. Те представляват намеса в общата структура на играта-драматизация. За да бъдат представени е необходимо първо да се изведат компонентите на играта-драматизация, които в обобщен план са представени в схема№4.1.

Основните структурни компоненти на играта-драматизация са: сюжета, децата-актьори и децата-публика. Необходимо е да се отбележи, че разказвачът е включен към децата-актьори. Тук не са отразени режисьора, подбора на произведение и др., защото те са

разгледани при подготовката и ръководенето на играта. Видно от схемата е, че се реализират връзки между трите основни компонента. Сюжета влияе на децата актьори и на децата-публика, чрез въздействието на избория за драматизиране художествен текст, разкриването на героите и техните прекеждия, пробуждането на въображението както на публиката така и на актьорите. Децата-актьори влияят на сюжета и децата-публика чрез драматизирането, като върху сюжета влиянието не е константно те не повлияват на художествения текст, а на представянето му чрез превъплъщаване. Децата-актьори и сюжета си оказват взаимно влияние и едновременно с това влияят върху децата-публика, докато децата-публика от своя страна не им оказват директно влияние.

Схема №4.2.

Разкриването на основните компоненти на играта-драматизация предпостави да се разкрие и същността на внесените елементи от образователният театър. Както е видно от схема №4.2.

основните компоненти са както и в играта-драматизация - деца-актьори и деца-публика. Спецификата идва от влиянието на децата-публика върху сюжета и децата-актьори. Оказвайки влияние върху децата-актьори те променят героя и той може да се превърне от положителен в отрицателен и обратното. Същото въздействие има и върху сюжета, той може да се промени към положителен или към отрицателен развой. Също така се реализират връзки между героя и сюжета, промененият към положителен герой променя и развитието на сюжета към положително, а промененият от положителен в отрицателен към отрицателно развитие. За разлика от играта-драматизация тук децата-публика си оказват взаимодействие с останалите компоненти. Децата тук имат възможност да разгърнат своето въображение и на фона на сблъсъка с моралната и социална справедливост да разчупят рамката и да се превъплътят в ролята на автор, като преценят какво би могъл да направи героя, как би могъл да поправи или да не поправи постъпката си.

За провеждането на играта-драматизация се съобразихме със следните изисквания към предварителната подготовка: - избор на сюжет с ярък морален конфликт представляващ проблем и с възможност за драматизиране от деца, - правилно разпределяне на ролите на децата-актьори, - разкриване на спецификите на играта на участниците. Разликата от традиционната игра-драматизация е възможността децата, които са част от публиката да вземат участие в играта като дават различни предложения за развой на разиграваната приказка или разказ.

От гледна точка на заложената концепция за развитие на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца чрез използване на интерактивните проекции на играта-драматизация преди реализирането на заложените етапи е необходимо да се открият съществените структурни компоненти. Организирането на играта-драматизация е основна задача на учителя, той трябва да подбере подходящо за драматизиране художествено произведение, да разпреди ролите между децата и подготви сценичните материали (костюми, реквизит и др.). Също така според Иванова той има съществена роля за успешното разгръщане на играта-драматизация, като насочеността на режисьорската му работа е свързана с: „художествено ръководство на цялата работа по подготовката на играта-спектакъл, стимулиране и реализиране на творческите импровизации, подпомагане „специфичната реализация“ на творбата и

координиране действията на участниците, като се запазва свободата и самостоятелността на избора им“ (Иванова, 2000 : 147).

Същинската опитна работа е реализирана в две стъпки.

Първа стъпка:

- Овладяване на умения за актьорски импровизация

Втора стъпка:

- Игри-драматизации върху разкази с актьорски импровизации
- Игри-драматизации върху приказки с актьорски импровизации

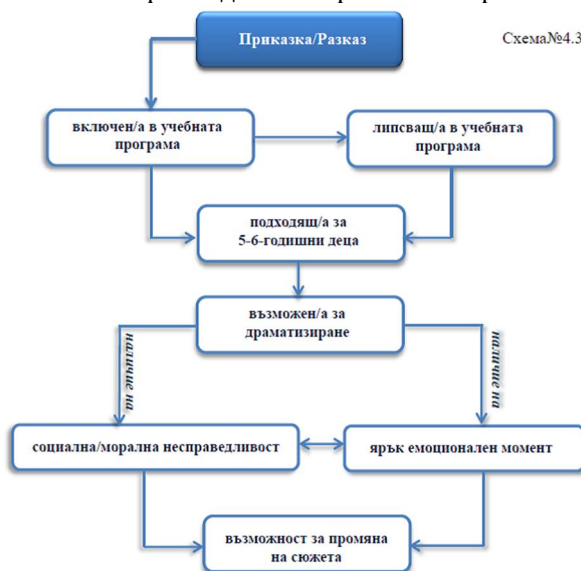
Специфичното при използването на елементите на образователния театър в играта-драматизация е, че учителят е част от действащите лица, той играе наравно с децата и изпълнява ролята на разказвач и водещ при участието на публиката в драматизирането и промяната на сюжета. Той трябва да даде възможност на децата-публика да направят своите предложения, като ги спомага, а при нужда и направлява, трябва да също така помогне при избора на подходящо предложение (промяна на сюжета) и да организира децата-актьори при промяната на сюжета.

Работата по организацията започва на първо място с правилният подбор на художествено произведение, следвано от разпределянето на ролите, работата върху тях и подготовката и изработването на подходящи за драматизацията костюми, които да засилят емоцията пресъздавана в произведението, да заинтригуват децата като ги мотивират към участие. За успешното реализиране е необходима подготовката на насочващи материали, задачи за публиката и допълнителен реквизит.

Подбора на художествено произведение е реализиран по схема №4.3. Правилният подбор на художественото произведение е от изключително значение за разгръщане потенциала му и за реализиране на същинската част на опитната работа. Според Петрова при подбора на произведение е необходимо „да имат ярки образи, логически мотивирано сюжетно действие и проста фабула“, „за да пожелаят децата да ги драматизират“. Тя също така смята, че произведенията в които репликите се повтарят се възприемат и възпроизвеждат от децата най-лесно, а приказката със своята ясна фабула и типизация на образите най-бързо (Петрова, 1977а:81). При интерактивните проекции на играта-драматизация, както вече посочихме освен ярките образи е необходимо да има и ярък емоционален момент и социална или морална несправедливост.

Работа върху ролята изисква адекватно разпределение на ролите от страна на педагога и запознаване на децата с тях. Чрез

превъплъщаването в роля децата имат възможност да изиграят и разберат емоциите на героя и по този начин да научат нещо и за своите собствени. В игрите-драматизации подобно на театралното изкуство, с помощта на такива изразни средства, като интонация, мимика, жест, поза и походка, се създават конкретни образи (Доронова, 2005 : 7). Децата на 5-6 години имат уменията, знанията и възможностите да се превъплъщават в ролята и да изиграят героя. Репликите и сюжета трябва да са съобразени с възрастта им.

При подготовката за реализиране на играта-драматизация е важно използването на упражнения за импровизация. Импровизацията спомага на децата да научат основни актьорски техники които биха им помогнали не само за ролята, но и за живота като цяло. В случая с използването на интерактивни проекции тя е основополагаща, защото децата-актьори трябва да са готови да се превъплътят и да изпълнят ролята избрана от публиката, което предполага към импровизиране. За организацията на играта-драматизация освен останалите компоненти от важно значение е и подбора и подготовката на костюмите. Те допълват образа на героя и представят неговите специфични характеристики, като по този начин възбуждат интереса на детето и му и спомагат да се превъплъти и пресъздаде героя.

Съобразно представената концепция са обособени и опитно-експерименталните етапи на развитие на социално-личностната

интелигентност на 5-6-годишните. Приложените подходи са обяснителен, евристичен, операционен и оценъчен. Етапите на експерименталната работа са четири като общата им продължителност е 9 месеца обхващайки периода от септември 2011г. до май 2012г., като всеки един от етапите е с различна продължителност. Реализирането на етапите се осъществява в следобедните занятия за да не се оказва влияние на основните. Разпределени са както следва:

I етап

Продължителност 1 месец всяка седмица по 2 пъти

След всяко драматизиране - използване на емоционален термометър

Актьорски импровизации:

1. Как се запознаваме?
2. Какво правят момичетата/момчетата?
3. Разговор по телефона!
4. Когато порасна?
5. Познай емоцията!
6. Как се чувстват другите?
7. Моят любим герой!
8. Да разрешим конфликт!

II етап

Продължителност 3 месеца всяка седмица по 2 пъти

След всяко драматизиране - използване на емоционален термометър

Разкази:

1. Крадци на ябълки
2. Едно сърдито човече
3. Счупената играчка
4. Двете братчета
5. Балерината футболист
6. Парцаланка
7. Изгубеното дете
8. Гневният Том
9. Скритото коте
10. Малките пакостници

III етап

Продължителност 3 месеца всяка седмица по 2 пъти

Общ брой приказки 3 – по една на месец

След всяко драматизиране - използване на емоционален термометър

Приказки:

- Пепеляшка – Братя Грим
- Снежанка – Братя Грим

- Спящата красавица – Шарл Перо

IV етап - Изследване

Продължителност 2 месеца, септември 2011 и май 2012

Четири етапа представляват цялата опитно-експериментална работа по развитие и установяване нивото на компонентите на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца, като в последният етап се реализира отчитането на постигнатите резултати. Използването на актьорските импровизации, разказите и приказките е насочено към развитие на уменията прилежащи на компонентите. Важно е да се отбележи, че в същинските етапи на изследването се осъществяват връзки с образователните задачи на образователните направления - „Игровата култура“, „Социален свят“ и „Български език“.

Анализ на получените резултати

Установяването на особеностите и прогностичната значимост на използваните етапи на опитно-експерименталната работа се осъществява на база система от методи, които проследяват развитието на компонентите на социално-личностната интелигентност. Всеки един от компонентите има показатели за отчитане резултатите от изследването и използвани при констатиращото изследване. Изследването включва общо 53 деца на възраст от 5-6 години, в две експериментални групи ЕГ1 и ЕГ2. Изследваните деца от ЕК1 са от ЦДГ№3 „Пролет“ - гр. Сандански и са 26 на брой, от които 13 момичета и 13 момчета. Децата от ЕК2 са от ОДЗ „Снежанка“ – с.Микрево – 27 на брой, от които 14 момичета и 14 момчета. В хода на изследването се проведеха процедури по установяване на констатиращите и контролните резултати, които условно са означени с ВХ и ИЗ. Сравнителното изследване се реализира в рамките на всяка експериментална група и отчита резултатите от констатиращото и контролното изследване на посочените показатели на компонентите на социално-личностната интелигентност. При двете изследвания са използвани едни и същи методи, с еднаква трудност, за да се отчете с точност нивото на развитие. Двете изследвания са обобщени на два етапа: първият етап отчита резултатите на всеки един от компонентите по отделно, а вторият отчита обобщените им показатели използвани за формиране нивото на социално-личностната интелигентност. Разглеждането на компонентите по отделно е с цел да се проследи както нивото на развитие, така и съществените пропуски на децата на всеки един от тях. След отчитане резултатите от контролното изследване се определиха основните проблеми на децата по отделните компоненти, като

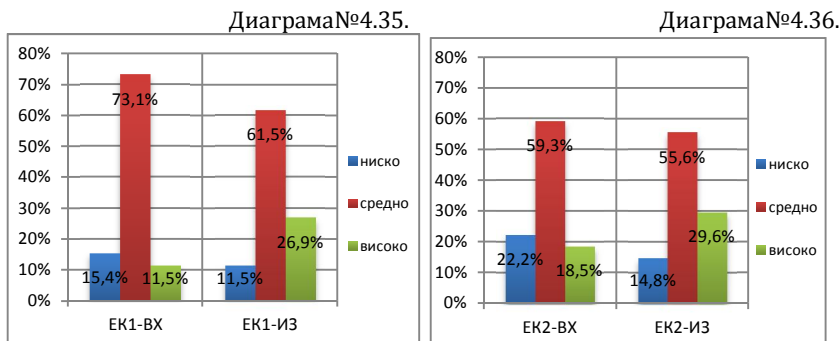
при експерименталната работа се наблягаше на работа върху тях. В съдържателен план на четвъртият етап за сравнителният анализ на констатиращото и контролното изследване са използвани пет равнища за всеки един от компонентите на социално-личностната интелигентност и те са: - за *емпатията* – равнище на развитие нивото на общото емоционално състояние на детето; - на нивото на емоционално оценъчно отношение към себе си; - нивото на уменията за самоконтрол; - нивото на емоционалното състояние на детето в групата и емоциите изпитвани към останалите деца; - нивото на познаване на резултатите от поведението; - способността за логическо обобщение, отделянето на основните характеристики, общи за различни невербални реакции на хората или животните; - нивото на способността за намиране на вербалната реакция в контекста на ситуацията; - нивото на способността да се разбира логиката на развитие на взаимодействията в ситуацията, значението на поведението на хората в тази ситуация; - за *социализацията* – равнище на развитие нивото на отношението към себе си и степента на осъзнаване на отношението си и моралното му осъзнаване; - ниво на развитие на емоционалното състояние в групата; - установяване на мястото на детето в групата и наличие на промени; - нивото на развитие на инициативността и позицията, на общуването, на развитието на игровите умения и на разрешаването на конфликтни ситуации; - промяната в оценката на социалните форми на поведение на детето; - нивото на познаване на резултатите от поведението; - способността за логическо обобщение, отделянето на основните характеристики, общи за различни невербални реакции на хората или животните; - нивото на способността за намиране на вербалната реакция в контекста на ситуацията; - нивото на способността да се разбира логиката на развитие на взаимодействията в ситуацията, значението на поведението на хората в тази ситуация; - за *екипната работа* - равнище на развитие нивото на отношението към себе си и степента на осъзнаване на отношението си и моралното му осъзнаване; - установяване на мястото на детето в групата и наличие на промени; ниво на развитие на инициативността и позицията, на общуването, на развитието на игровите умения и на разрешаването на конфликтни ситуации; - промяната в оценката на социалните форми на поведение на детето; - нивото на комуникативните умения; - нивото на познаване на резултатите от поведението; - способността за логическо обобщение, отделянето на основните характеристики, общи за различни невербални реакции на хората или животните; - нивото на способността за намиране на

вербалната реакция в контекста на ситуацията; - нивото на способността да се разбира логиката на развитие на взаимодействията в ситуацията, значението на поведението на хората в тази ситуация; - за *общуването* - равнище на развитие нивото на инициативността и позицията, на общуването, на развитието на игровите умения и на разрешаването на конфликтни ситуации; - промяната в оценката на социалните форми на поведение на детето; - нивото на комуникативните умения; - нивото на уменията за водене на партньорски диалог; - нивото на познаване на резултатите от поведението; - способността за логическо обобщение, отделянето на основните характеристики, общи за различни невербални реакции на хората или животните; - нивото на способността за намиране на вербалната реакция в контекста на ситуацията; - нивото на способността да се разбира логиката на развитие на взаимодействията в ситуацията, значението на поведението на хората в тази ситуация; - за *алтруизма* - равнище на развитие степента на самоуважение и самостоятелно приемане, естеството на само-уважението, осъзнаване на „Аз-а“; нивото на проява на самостоятелност; нивото на активност, на инициативност и на самостоятелност; степента на познание на моралните норми и мотивите за осъзнаването им.

При анализа на получените резултати на всеки един от компонентите се отчита степента на въздействие на използването на интерактивните проекции на играта драматизация за развитие на посоченият компонент на социално-личностната интелигентност. Оценява се въздействието на разработените етапи на опитно-експериментална работа включващи импровизации и драматизиране на разкази и приказки. В посочените равнища на компонентите се наблюдава повторение породено от използването на един и същ метод за определяне нивото на компонентите. Някои от методите се повтарят защото отчитат показатели за повече от един компонент, като спомагат за формирането на цялостното състояние. Използваните методи не обследват изцяло посоченият компонент поради голямата му обхватност, а изследват определени и характерни негови умения.

За да установим нивото на социално-личностната интелигентност на базата на събраните данни първо определяме нивото на всеки един от компонентите съобразно таблица №3.15. – за емпатията; таблица №3.16. - социализацията; таблица №3.17. –за екипната работа; таблица №3.18. за общуването; таблица №3.19. - алтруизмът, след това използвайки таблица №3.20. установяваме нивото на социално-личностната интелигентност на децата. Поради

ненормалното разпределение на данните използваният статистически метод е Знаково-ранговият тест на Уилкоксън. В диаграми №4.35. и №4.36. са представени резултатите за двете експериментални групи от определянето нивото на емпатията.

Разликата между входното и изходното изследване на EK1 представена в диаграма №4.35. е следната: ниско ниво - 3,9% понижение; средно - 11,6% понижение; високо - 15,4% повишение. Данните показват, че по-силно повлияни са децата били първоначално на средно ниво. В диаграма №4.36. данните за EK2 са: ниско ниво - 7,4% понижение; средно ниво - 3,7% понижение; високо ниво - 11,1% повишение. Тук също най-повлияни са децата били първоначално на средно ниво.

Таблица №4.25.

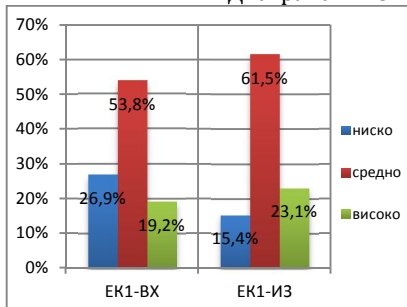
Test Statistics ^a		
	емпатия-ЕК1-ИЗ – емпатия-ЕК1-ВХ	емпатия-ЕК2-ИЗ – емпатия-ЕК2-ВХ
Z	-2,236 ^a	-2,236 ^a
Asymp. Sig. (2-tailed)	,025	,025

Получените данни определяне нивото на емпатията са представени в таблица №4.25. Съобразно получените данни за EK1 размера на ефекта е 0,31, а на EK2 е 0,30, и за двете групи ефекта е среден, стойността на z е задоволителна и $p < \alpha$, следователно можем да отхвърлим H_0 . Това показва промяна в нивото на емпатията при използването на интерактивните проекции на играта-драматизация.

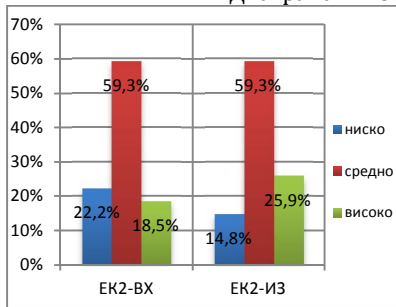
Резултатите от обобщените данни за нивото на социализацията са представени в диаграми №4.37. и №4.38. Съотношението между нивата за EK1 е следното: ниско ниво - 11,5% понижение; средно - 7,7% повишение; високо - 3,9% повишение. Данните сочат, че най-повлияни

са децата били на ниско ниво. За ЕК2 разликата е следната: ниско ниво – 7,4% понижение; средно ниво – 0%; високо ниво – 7,4% повишение. Тук са повлияни децата били на ниско и средно ниво.

Диаграма №4.37.

Диаграма №4.38.

Съобразно данните получени от прилагането на Т-критерият на Уилкоксън и представени в таблица №4.26, за ЕК1- $r=27$, за ЕК2 - $r=27$ показващи почти средно ниво на ефекта и $p < \alpha$, можем да отхвърлим H_0 . Резултатите показват, че прилагането на играта-драматизация оказва влияние върху уменията за социализиране на децата.

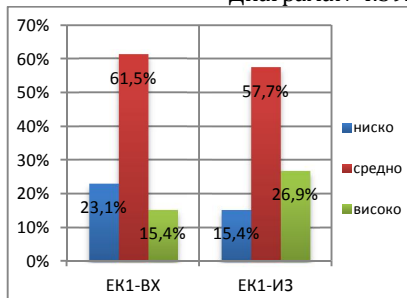
Таблица №4.26.

Test Statistics

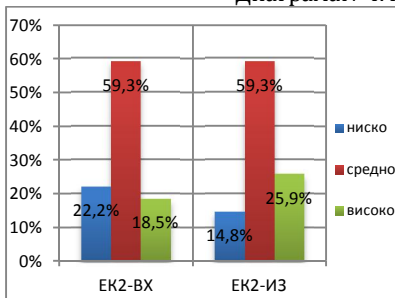
	социализацияЕК1-ИЗ - социализация-ЕК1-ВХ	социализацияЕК2-ИЗ - социализация-ЕК2-ВХ
Z	-2,000 ^a	-2,000 ^a
Asymp. Sig. (2-tailed)	,046	,046

В диаграми №4.39. и №4.40. са представени данните за нивото на екипната работа. Разликите между нивата и входното и изходното изследване за ЕК1 са: ниско – 7,7% понижение; средно – 3,8% понижение; високо ниво – 11,5% повишение. Съотношенията показват, че децата били първоначално на средно ниво са най-силно повлияни. За ЕК2 разликите са: ниско ниво – 7,4% понижение; средно ниво – 0%; високо ниво – 7,4% повишение. Тук са повлияни децата били на ниско и средно ниво.

Диаграма №4.39.

Диаграма №4.40.

Размера на ефекта за ЕК1 е 0,31 (средно ниво) а за ЕК2 е 0,27% (почти средно ниво). Получените данни показват промяна в уменията на децата за екипна работа повлияни от използването на интерактивните проекции на играта-драматизация.

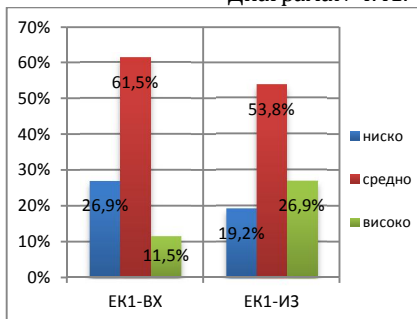
Таблица №4.27.

Test Statistics

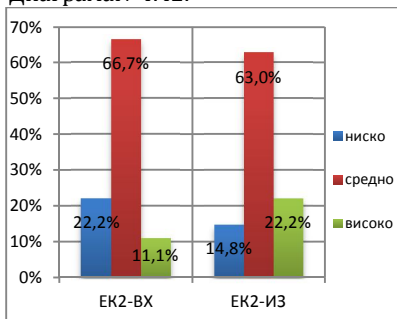
	екипна работа-ЕК1-ИЗ - екипна работа-ЕК1-ВХ	екипна работа-ЕК2-ИЗ - екипна работа-ЕК2-ВХ
Z	-2,236 ^a	-2,000 ^a
Asymp. Sig. (2-tailed)	,025	,046

Данните от нивото на общуването са представени в диаграми №4.41. и №4.42. Съотношенията между входното и изходното изследване за ЕК1 са: ниско ниво – 7,7% понижение; средно ниво – 7,7% понижение; високо ниво – 15,4% повишение. Това показва, че децата били първоначално на средно ниво са най-силно повлияни. За ЕК2 разликите са: ниско ниво – 7,4% понижение; средно ниво – 3,7% понижение; високо ниво – 11,1% повишение. Тук също са повлияни децата били на средно ниво.

Диаграма №4.41.

Диаграма №4.42.

Размера на ефекта за EK1 е 0,34 – средно ниво; за EK2 е 0,30 – средно ниво, стойността на z е задоволителна, а $p < \alpha$ и за двете групи, което показва, че се наблюдава значителна промяна в нивото на общуване на децата.

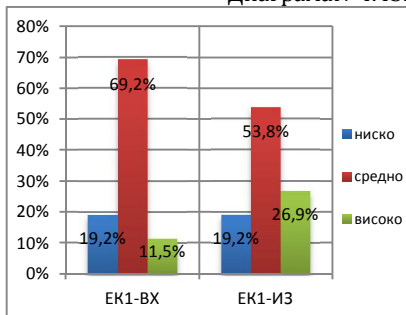
Таблица №4.28.

Test Statistics

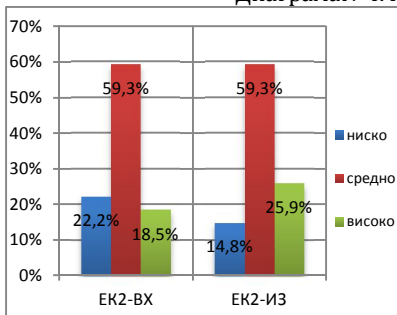
	общуване-EK1-ИЗ - общуване-EK1-BX	общуване-EK2-ИЗ - общуване-EK2-BX
Z	-2,449 ^a	-2,236 ^a
Asymp. Sig. (2-tailed)	,014	,025

В диаграми №4.43. и №4.44. са представени данните от нивото на алтруистичното поведение. Съотношението между изследванията за EK1 са следните: ниско ниво – 0%; средно ниво – 15,4% понижение; високо ниво – 15,4% повишение. Резултатите сочат, че децата били на ниско и средно ниво са най-силно повлияни. За EK2 разликите са: ниско ниво – 7,4% понижение; средно ниво – 0%; високо ниво – 7,4% повишение. Тук са повлияни децата били на ниско и средно ниво.

Диаграма №4.43.

Диаграма №4.44.

Размера на ефекта за EK1 е 0,27 (почти средно ниво) а за EK2 е 0,27% (почти средно ниво). Получените данни показват

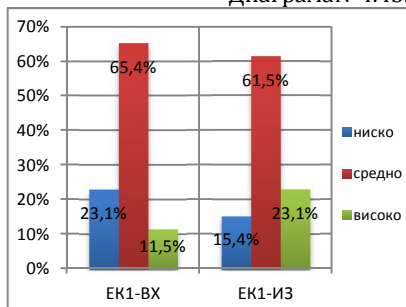
промяна в нивото на компонента алтруизъм повлияни от използването на интерактивните проекции на играта-драматизация.

Таблица №4.29.

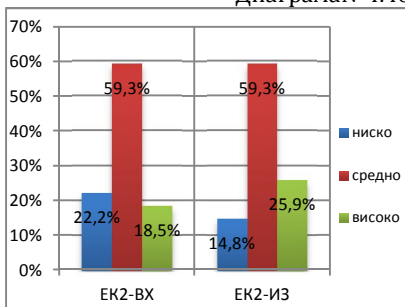
Test Statistics		
	алтруизъм-ЕК1-ИЗ - алтруизъм-ЕК1-ВХ	алтруизъм-ЕК2-ИЗ - алтруизъм-ЕК2-ВХ
Z	-2,000 ^a	-2,000 ^a
Asymp. Sig. (2-tailed)	,046	,046

На базата на обобщените данни от петте компонента можем да определим нивото на социално-личностната интелигентност. Процентното съотношение на деца на различните нива са представени в диаграми №4.45. и №4.46.

Диаграма№4.45.

Диаграма№4.46.

Данните показват, че по-голямата част от изследваните деца са със средно ниво на социално-личностната интелигентност. Разликата между входното и изходното изследване за ЕК1 са: ниско ниво – 7,7%понижение; средно ниво – 3,9% понижение; високо ниво – 11,6% повишение. Резултатите сочат, че децата били първоначално на средно ниво са най-силно повлияни от прилагането на експеримента. За ЕК2 разликите са: ниско – 7,4% понижение; средно – 0%; високо – 7,4% повишение. Тук повлияни от използването на интерактивните проекции на играта-драматизация са децата били на ниско и средно ниво.

Таблица№4.30.

Test Statistics		
	СЛИ-ЕК1-ИЗ - СЛИ-ЕК1-ВХ	СЛИ-ЕК2-ИЗ - СЛИ-ЕК2-ВХ
Z	-2,236 ^a	-2,000 ^a
Asymp. Sig. (2-tailed)	,025	,046

Размера на ефекта за ЕК1 е 0,31 (средно ниво) а за ЕК2 е 0,27% (почти средно ниво). Получените данни отхвърлят Н₀, което показва,

че интерактивните проекции на играта-драматизация оказват влияние върху социално-личностната интелигентност на децата.

Съобразно резултатите можем да обобщим равнищата на различните компоненти, повлияни в значителна степен от проведеният експеримент. За ЕК1 са следните: - равнище на развитие нивото на общото емоционално състояние на детето; - на нивото на емоционално оценъчно отношение към себе си; - нивото на способността за намиране на вербалната реакция в контекста на ситуацията; - равнище на развитие нивото на отношението към себе си и степента на осъзнаване на отношението си и моралното му осъзнаване; - нивото на развитие на инициативността и позицията, на общуването, на развитието на игровите умения и на разрешаването на конфликтни ситуации; - промяната в оценката на социалните форми на поведение на детето; - нивото на способността за намиране на вербалната реакция в контекста на ситуацията; - нивото на уменията за водене на партньорски диалог; - нивото на познаване на резултатите от поведението; - равнище на развитие степента на самоуважение и самостоятелно приемане, осъзнаване. За ЕК2 са: - нивото на уменията за само-контрол; - нивото на емоционалното състояние на детето в групата и емоциите изпитвани към останалите деца; - нивото на способността за намиране на вербалната реакция в контекста на ситуацията; - равнище на развитие степента на осъзнаване на отношението си и моралното му осъзнаване; - ниво на развитие на емоционалното състояние в групата; - установяване на мястото на детето в групата и наличие на промени; - нивото на развитие на инициативността и позицията, на общуването, на развитието на игровите умения и на разрешаването на конфликтни ситуации; - промяната в оценката на социалните форми на поведение на детето; - нивото на познаване на резултатите от поведението; - нивото на комуникативните умения; - нивото на познаване на резултатите от поведението; - нивото на уменията за водене на партньорски диалог; - нивото на познаване на резултатите от поведението; - равнище на развитие степента на самоуважение и самостоятелно приемане, естеството на самоуважението, осъзнаване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

През последните няколко години в предучилищната педагогика все по рядко се набляга на играта. Изготвят се различни програми, използват се различни методи, но тяхната насоченост е към превръщането на детската градина в мини училище, което очертава

един сериозен проблем в съвременното ни общество. Една от основните дейности на децата от предучилищна възраст остава на заден план. В този контекст все по-актуален е въпроса за разработването и прилагането на различни видове игри, които да спомагат възпитанието на децата, като правят процеса много по-пълноценен и забавен, както за децата, така и за педагозите. Важно е да се отбележи че не се използва пълният капацитет от възможности които играта предоставя за цялостното развитие на личността. Децата използват играта за да опознават света около тях, да разгръщат своето социално развитие, да се запознават със социални и нравствени модели, да навлизат в реалността на възрастния.

Детето на 5-6 години е в своя апогей от гледна точка на развитието на игрите, то е достигнало да най-сложната и висша форма на игра – автодидактичната игра. Това дава богатство от възможности на педагозите за използването и приложението на различните видове игри както и различни комбинации от тях в помощ на възпитателния процес. Предучилищната възраст е възрастта в която се полагат основите на изграждането на личността. Това е един от важните моменти в човешкото развитие, усвоява се голям капацитет от знания и умения, като интензитета на усвояване не се повтаря с тази сила в нито един от следващите периоди. Точно поради тази причина и задачата на предучилищните педагози е много отговорна и сложна. Те трябва да спомагат и улесняват този процес.

Изследването и развитието на множествената интелигентност от една страна и използването на играта за нейното развитие от друга страна са два актуални сами по себе си, а и като цяло проблеми в теорията и практиката. Те са разгледани обстойно в настоящата разработка като представеното теоретично проучване е опит за акцентиране върху необходимостта от развитие на социално-личностни умения значими за обществото и разгръщане възможностите на играта. Съществена част за изследването бе установяване нивото на социално-личностната интелигентност, на нейните компоненти, на параметрите в които се намират те и влиянието което оказват интерактивните проекции на играта-драматизация върху тях.

Теоретичният анализ е реализиран в две направления: едното теории за интелигентността и второто теории за играта. Резултатите от анализа на теориите за интелигентността и разгледаните в исторически и аналитичен план различни автори привърженици на общата и на множествената интелигентност показаха наличието на множествени интелигентности. Извеждането на компонентите на

основните интелигентности с множествена насоченост, а именно социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност доказаха необходимостта от въвеждането на ново понятие обединяващо интелигентностите в социално-емоционалната сфера. В този смисъл социално-личностната интелигентност не е нов тип интелигентност, а е понятие обхващащо вече обособените в тази сфера интелигентности. На базата на анализа е изведеният „Теоретичен модел на социално-личностната интелигентност“, който разкрива реализиращите се връзки между компонентите на социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност. Чрез него са изведени и компонентите на социално-личностната интелигентност, което дава възможност за по-детайлното разглеждане на основните умения и разработването на различни педагогически похвати за повлияването им. Проучените различни тестове и скали разработени за измерване на разглежданите интелигентности доказаха възможността от изследването им без използването на производни на коефициента за интелигентност. Също така показаха възможността от изследване нивото на множествена интелигентност на децата от предучилищна възраст. Анализ на теориите за играта от друга страна доказва необятните възможности на играта за развитие на детската личност. В този контекст е и изборът именно на играта като педагогическо средство за развитие на социално-личностната интелигентност и на нейните компоненти. Реализираният сравнителен анализ на игрите характерни за 5-6-годишните деца откри спецификите на играта-драматизация, които я правят подходящ избор за развитие на социално-личностната интелигентност. Проучването на играта-драматизация в структурен план способства за разглеждането ѝ в контекста на образователният театър. Основната роля на елементите от този театър се състои в засилване на влиянието на играта-драматизация върху усъвършенстването на компонентите на социално-личностната интелигентност. Отличителната им черта е, че се осъществяват на базата: на социално-личностният опит и преживявания на децата от предучилищна възраст; на индивидуалните им характеристики, възможности, интереси и позиции за разгръщане на играта-драматизация и театралната дейност; на възможността за реализиране на намета в структурните компоненти и осъществяване на режисура, същността на която се състои в решаването на набор от социални и морални проблеми чрез намета в сюжета; на импровизацията, която дава възможност на децата да създават нов продукт самостоятелно и в съвместната си дейност с

възрастен опирайки се на уменията от социално-личностната интелигентност, на натрупаният им опит и на възможността за обогатяването и развитието им. Интерактивните проекции на играта-драматизация предполагат изменение в структурно отношение на позицията на публиката и промяна във взаимодействието между участниците. Тук публиката не е само публика, а може да участва активно при реализирането и разгръщането на сюжета. Това позволява използване на сюжета и на личния опит на децата за обогатяване компонентите на социално-личностната интелигентност. За определяне нивото на интелигентността бе изготвен списък от показатели съобразени с компонентите и адекватно обхващащи ги. На базата на разработеният „Теоретичен модел на социално-личностната интелигентност“ е осъществен подбор на методи за изследване, като те също така са съобразени и със спецификите на предучилищната възраст. В схематичен план са представени връзките, които се осъществяват между избраните методи на изследване и компонентите на социално-личностната интелигентност. Осъщественият контент-анализ на психолого-педагогическият печат доказва актуалността на разглежданата проблематика и открои редица проблеми стоящи пред съвременната предучилищна педагогика. Проведеното първично изследване показва възможността не само за измерване на социално-личностната интелигентност и компонентите ѝ, но и за идентифициране на проблемните области на всяко едно от изследваните деца. Прилагането на методите и системата от показатели на компонентите на социално личностната интелигентност показва и пропуските в уменията на децата, и уменията които са на високо ниво. Нивата на развитие на компонентите определят не само тяхното собствено ниво, но и нивото на разглежданата интелигентност, което от своя страна дава възможност за определяне на степените на развитие.

Съобразно реализираното теоретично-приложно изследване могат да бъдат изведени следните основни изводи:

- В теориите за интелигентността липсва интелигентност, която да обхваща и разглежда социално-емоционалната зона на интелигентността.

- Игрите и в частност играта-драматизация са подходящо средство за развитие не само на общата интелигентност, но и на различни умения и компетенции прилежащи към множествените интелигентности.

- Изведеният „Теоретичен модел на социално-личностната интелигентност“ в цялостен план дава възможност да се представят

осъществяващите се връзки между компонентите на социалната, емоционалната, интер- и интраперсоналната интелигентност, а също така разкрива и взаимовръзките им с компонентите на социално-личностната интелигентност.

- Проведеното изследване очерта необходимостта от използването на система от показатели при оценката и измерване нивото на разглежданата интелигентност.

- Реализираната опитно-експерименталната работа дава възможност в структурен и съдържателен план адекватно да се проследи влиянието на интерактивните проекции на играта-драматизация върху социално-личностната интелигентност и компонентите ѝ.

- Прилагането на игри-драматизации с разгърнат сюжет по посока на активното участие на децата от групите прави процеса на стимулиране на социално-личностната интелигентност на децата реализируем и достъпен за масовата педагогическа практика.

Съобразно резултатите от проведеното в настоящата разработка изследване може да се приеме, че поставената цел и задачи са постигнати. Изведените статистически обработени резултати потвърдиха издигната хипотеза и доказаха влиянието на интерактивните проекции на играта-драматизация. В този контекст е допустимо да се предположи, че изведеният теоретичен модел, въведеното обединяващо понятие на интелигентността от социално-емоционалната сфера и въведените интерактивни проекции към играта-драматизация ще бъдат използвани при развитието на социално-личностните умения на децата от предучилищна възраст.

С оглед на реализираното проучване е допустимо да се направят следните основни препоръки:

- Необходимо е да се обърне по-голямо внимание върху развитието на социално-личностните умения на децата в предучилищна възраст при реализирането на възпитателния процес в детската градина чрез пълноценно използване на образователните направления и на реализиращите се връзки между тях.

- За развиването и усъвършенстването на социализацията, емпатията, общуването, работата в екип и алтруизма на децата от предучилищна възраст е належащо да се използват възможностите които предоставя играта във всичките си форми.

- Важно за децата от предучилищна възраст е да бъде предоставян по-широк обсег за развитие на игровите им умения и прилагане на индивидуалният им опит.

В заключение на базата на направените теоретични и практични проучвания можем да приемем, че използването на интерактивните проекции на играта-драматизация върху социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца е една добра възможност както за повишаване на игровата култура, така и за развитие на социално-личностните умения.

НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯТ ТРУД

- Представен е обстоен качествен анализ върху теоретичните постановки относно феномена „интелигентност“ и на тази основа е изведено понятието „социално-личностна“ интелигентност.

- Конструиран е Теоретичен модел на социално-личностната интелигентност и са изведени основните ѝ компоненти. Идентифицирани са структурно-съдържателните им характеристики и специфики, които са изследвани чрез научно обоснована комплексна изследователска методика.

- Представен е Структурно-функционален модел на интерактивните проекции на играта-драматизация върху социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца.

- Разработена е педагогическа технология, осигуряваща операционализиране на всеки от компонентите ѝ, позволяващо актуално, стимулиращо и обогатяващо взаимодействие на различни равнища (педагог-деца, деца-деца, дете-деца) с влияние върху социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца от експерименталните групи.

- Експериментално и статистически доказани са възможностите на интерактивните проекции на играта-драматизация за стимулиране и обогатяване на социално-личностната интелигентност на 5-6-годишните деца, по отношение на компоненти като емпатия, социализация, работата в екип, общуване и алтруизъм.

ЛИТЕРАТУРНИ ИЗТОЧНИЦИ

Гарднър, Х., *Нова теория за Множествените интелигентности през 21 век*, издателство ИК „Сиела“, 2004

Димитров, Д. Кр., *Нова забавачница*, Допълваща про-грама от авторски тип детска градина и/или доброже-лателно помагало за педагозите от неавторските градини, съпътстващи децата и обогатяващи живота им от 3 до 7 години, Универси-тетско издателство „Неофит Рилски“, Благоевград, 2001

Доронова, Т.Н., *Играем в театър*, изд. „Просвещение“, Москва, 2005

Иванова, Г., *Педагогически игрови технологии*, изд. ЕТ „Нике-РБ“, гр. Пловдив, 2000

Петрова, Елка, Ел. Русинова, Н. Витанова, М. Чанджи, Сн. Каранешева, *Игрова дейност в детската градина*, Държавно издателство „Народна просвета“, София, 1977а

Щетинина, А.М., *Диагностика социалного развития ребенка*, Учебно-методическое пособие, изд. НовГУ, Великий Новгород, 2000

Emmerling, Robert J, Vinod K. Shanwal, Manas K. Mandal, *Emotional Intelligence: Theoretical and Cultural Perspectives*, Nova science publishers Inc., NY, 2008

Fee, Kenneth, *101 Learning and Development Tools: Essential Techniques for Creating, Delivering and Managing Effective Training*, Kogan Page Publishers, London, 2011

Fletcher, Garth, Margaret S. Clark, Blackwell, *Handbook of Social Psychology: Interpersonal Processes*, Blackwell publishers, Cornwall, 2003

Gardner, Howard, *The Development and Education of the Mind: The Selected Works of Howard Gardner*, published by Routledge, Oxon, 2006

Murphy, Kevin R., *A Critique of Emotional Intelligence: What Are the Problems And How Can They Be Fixed?*, Publisher Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, 2006

Saracho, O., Spodek, B., *Multiple perspectives on play in early childhood education*, published by State University of New York press, Albany, NY, 1998

Sternberg, R. J., *Handbook of Intelligence*, Publisher Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2000

Sullivan, A. K., *The Emotional Intelligence Scale for Children*, University of Virginia, 1999

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Стаматова, Изабела - *"Дете - социална среда - емоционална интелигентност"*, Сборник "Съвременни тенденции в предучилищното възпитание", Благоевград: Издателство "Бон", 2009г., стр. 189- 194

Стаматова, Изабела - *"Understanding of hierarchical structures and the development of interpersonal intelligence in children 5-6 years old"*, A collection of reports "Knowledge – capital of the future", Skopje: Univerzitetot "Sv. Kiril i Metodij", 2009г., p. 28

Стаматова, Изабела - *"Ролята на родителите за развитие на емоционалната интелигентност на детето"*, Сборник "Съвременни тенденции в предучилищното възпитание", Благоевград: Издателство "Бон", 2010г., стр. 462-468

Стаматова, Изабела - *"Развитие на интерактивните взаимодействия на груповата дейност на 5-6-годишните деца"*, Сборник Благоевград: "Интерактивните методи в съвременното образование", Университетско издателство "Неофит Рилски", 2010г., стр. 316

Стаматова, Изабела - *"Разпознаване на емоциите в условията на конфликтна дейност в предучилищна възраст"*, Сборник "Психологията – традиции и перспективи", Благоевград: Университетско издателство "Неофит Рилски", 2010г., стр. 315

Стаматова, Изабела - *"Социалната интелигентност и мястото ѝ в съвременното възпитание"*, Сборник "Съвременното образование – мисия и визии", Благоевград: Университетско издателство "Неофит Рилски", 2010г., стр. 300-306

Стаматова, Изабела - *"Стимулиране на общуването между 5-6-годишните деца чрез игри и упражнения за сътрудничество"*, Сборник "Съвременни тенденции в предучилищното възпитание", Благоевград: Издателство "Бон", 2011г., стр. 42-47

Стаматова, Изабела - *"The role of information technology in the development of the emotional intelligence"*, A collection of reports "New horizons in education, culture and sports", 2011, Subotica - стр. 541

Стаматова, Изабела - *"Играта-драматизация в контекста на образователния театър"*, Сборник "Съвременни тенденции в предучилищното възпитание", Благоевград: Издателство "Бон", 2012г., стр. 157- 161